بەشایيەکـــانی نووســـين ەووی دووەمی تەکست ... نيهاد جامی

ئاخە لەەگەی بەشايیەکانی نووسينەوە دەتوانين ەووی دووەمی تەکست ببينين؟ ئەو بەشايیانەی ناو نووسين لەکوەدان؟ ئەی ەووی دووەمی تەکست چيە؟
سارتەر پەيوەندی نەوان خوەنەر ونووسەر ناو دەبات بە کەلەنەک، ئەوە بەشايیەک لەنەوان نووسەر وخوەنەر، بەواتای پەيوەنديەک درزەکی هەيە، هەميشە پەويستی بە ئيشکردنەويە، ئەو تەگەيشتنە سارتەريە لەوە تەواو دەبەت، خوەنەر لەەگەی ماناوە بەشايیەکە پە دەکاتەوە.
بەشايیەکانی نووسين کارەکە بەويستی خەمان گەانە بەدوای بەدوای منـی خـوەنەرو ئەوی نووسـەر، ئەوەی دەکەوەتە نـەوان ئەمە ئەوە بەشايیەکانی نووسينە، ئەو بەشايیانە لەەگەی سەر لەنوە نووسينەوە دەکەوينەوە ناو خوەقاندنەوەی مانا.

بەشايیەکـانی نووسـين هەوەکە بە تەگەيشتـن لەسـاتەوەختی کـردەی خوەندنەوە تاوەکو مانا بە تەکست ببەخشينەوە، بەخشينەک وابەستەی خوەندنەوەی بەشايیەکانە لەەگەی نووسينەوە.
ئەوە خوەندنەوەی ەەخنەيی نيە، هەندەی ئامادەبوونی منی خوەنەر لەبەردەم کردەی خوەندنەوەدا، منی خوەنەر چەن هەوەی نووسينەوەی ئەو بەشايیانە دەدەم کە دەکەونە نـەوان مـن و تەکسـت، ئـاخە ئەو نووسينەوەيە ەزگارکردنی منە لەناو پەيوەندیی نووسەر بە تەکست؟ ياخود ئازادبوونی منە لەناو تەکستدا؟
خـوەنەر لەنـاو تەکسـتدا وەک نووسـەر دەردەکەوەتەوە، پەسـەی خوەندنەوە بەرهەمهينانەوەی مانايە، ئەوەش وادەکات خوەنەر ەووی دووەمی تەکست ببينەت، ەووی دووەمی تەکست بەرهنجامی يادەوەری زمانەوانی تەکستە.
فەيلەسوفەکی وەکو ژەليا کريستيفا لەکتەبی "زانستی تەکست" ئاماژە بە ئەوە دەکات، تەکست ببەتە ناوەندی زانينەک توانای ەووبەرەکی زمانەوانی هەبەت بە ناسينی کەەگا لەتەواوی ئاستە کەەناسی و دەخی دەروونی مرۆڤکانی ناو تەکست.

ئەو ەوانينە کريستيفيە بەتەنيا لەلای دستەفسکی دەيبينين، هەر بەيە شتەکی سەير نيە، خەشی بە ئەو بگەەتەوە، چونکە هەردوو ەەمانی "تـاوان وسـزا" و "برايـانی کارامـازۆف" دوو تەکسـتن لەئاسـتی کەەناسی و دەروونشيکاری و گومانی فەلسەفی مرۆڤ، ئەويان دەشەت

لەداهاتوودا هووبەری نووسینی تایبەتی بە تەرخان بکرێت.
هەبەت ئەو تێگەیشتنە بە تەکست وەنەیەک نیە هەمانووسەکانیتر بتوانن لەو ئاگایيەوە هەمان بنووسن، ئەوە وەک گریمانەیەکی تایبەتی دستەفسکی دەیبینین، بەڵام بەو مانایەش نیە کە نەتوانرێت تەکست بەتەواوەوە، بەڵام کاتێک ئەو ئاگایيە لەلای میلان کندێرا دەبینینەوە، دەکرێت ناوی بنرین بە " هووی دووەمی دستەفسکی"
کندێرا لە هەمانی «ئاهەنگی ماڵئاوایی» کە هووف بگرد کردوویەتی بە کوردیی، جگە لەخوقاندنی هووبەرکی فراوانی زمان بە ئازادی ئینسان، هەوڵی خوقاندنی چەمکی جیاوازی پەیوەندی و تێگەیشتنەکانی دەدات، وەنەی ئاستەقینەی مرۆڤی هاوچەرخ لەنەوان مەعریفە و ویست بەرجەستە دەکات، چیتر وەنەکان خاوەنی دیدێکی ئەخلاقی نین، بەڵکو ویستی نیتچەیی مەعریفەش زەوت دەکات، وەنەیەکی فرەیی مرۆڤکان بە تاکە کەسێک بەرجەستە دەکەن، ئەو فرەیيە خوقاندنی مانای جیاوازی مرۆڤ بە دەخی دەروونی و شوناسە ئەخلاقیەکەی، ئەوەش لە کارەکتەری رەزینا دەردەکەوێت، ئەو کچەی یاکوب لەدوایەتی تا حەبە ژەهرەکەی لە وەربگرێتەوە نەبادا لەگەڵ ئەوانیتر بیخوات و بمرێت، لەڕادا یاکوب نمونەی کارەکتەرێکی مرۆڤدۆستە لەهەمان کاتدا گوناهێک دەکات نەک لەبەر ئەوەی ئارەزووی دەکات، بەڵکو بە تەکنەشکاندنی ناخی کەسەکیتر، بەیە کاتێک ئەلگا ناچاری دەکات سەکسی لەگەڵ بکات، لەکاتێکدا ئەو خەی ئەو کچەی پەروەردە کردووە، وەک هەستی باوکێکی ڕاستی گەشی کردووە، لەڕادا ئەلگا وەنەیەکیتری لەلیتا بەرجەستە دەکات بە تەکشکاندنی وەنەی باوک، فرانتا گەنجێکی تەو بەراستی عاشقیەتی، عەشق بەرەو شەرکردن و سەرە ڕایی دەبات تا لەوانیتر بیپارێزێت، کلیما مەسیقارێکی گەریدەی ژنە لەلایەک خەشویستی بە هاوسەرەکەی کە ناتوانێت دەستبەرداری بێت، کچی شۆک سەکسی لەگەڵ رەزینا کردووەو سکی پە کردووە، دواتر دەیەوێت فریووی بدات کە گەر منااکەی لەبار بەرێت ئەوە دەیکات بە ژنی خەی.

لەنەوان فرە تێگەیشتنی پیاوەکان بە رەزینا، کچی هەزینا لەئەنجامی خەوتن لەگەڵ بارتلیف تەدگات، دنیا پەناو یەک پیاو کە نەبەتەوە، ئەوەتا لەسەکسکردنی لەگەڵ بارتلیف دەزانێت سەرباری جیاوازی تەمەن کچی گەیشتووە بە چێژ و شادیەکی ڕاستەیی، ئەوەش وایکردووە کندێرا مەتیفەکی فرەیی بە تێگەیشتنی مرۆیانە لەسەر پەیوەندی و چێنیەتی ڕوانین بە ژیان بخاتە ڕوو.

کاتێک پەشبینیەکان کە دەڕونەوە، دواتر لەشوێنکیتر سەر

هەددانەوە، کە دەبنە مەرگی ڕەزینا، لەڕوە نووسەر وەزیفەی هەمانووس بەتەنیا لەناوکەیی تەکست ناهێڵێتەوە، بەڵکو دەیهێنێتە قسەکردن، لەڕەدا ئەو هووەی دستەفسکی بەووونی لەلای کەندەرا دەبینینەوە، هەبەت کەندەرا لەوانینە تیەریکانی بە هەمان ئەو باسەی کردەتەوە کە چۆن ئەو هووبەرە کراوە بە تەکستی هەمان ببەخشێت، لەو هەمانشدا تەکست وەک هووبەری ئاخاوتنی مرۆڤ لەژیان دەبینین کە چۆن ئاگایی مەعریفی کارەکتەر وەک زهنیەتی خەی هەوداوەکانی ژیانی پە دەخوێنێتەوە.
لەڕوە تەدەگەین کەوا میلان کەندەرا دەیەوێت وەک هوویەکی ئەخلاقی کارەکتەر دیوی دووەمی دستەفسکی بنووسێتەوە، تەنانەت کارەکتەری ئەلگا کە ناوەکی هووسیە وەک دەنگی ناو تەکستی دستەفسکی و کولتوورەکەی هاتەتەوە، کە ئەویان لای میخائیل باختین بە ئیدیەلەژیم ناو براوە.

مرۆڤی هاوچەرخ لەهووی سایکەلەژیەوە مرۆڤێک نیە خاەی لەو وێنە ئەخلاقیەی دستەفسکی وێنای کردووە، سەرەنجام کلیما چەندە هونەرمەندێکی بەتوانا ناسراو بێت، هەر وەک هاسکەلینکەف هەوایەتی بە کوشتن دەدات، بەیە دەخەشە بە مەرگی هەزیناو تەنانەت بەو تەمەتە ئەخلاقیانەی کە دکتەر سکریتا دروستی کردووە، لەڕەدا دەردەکەوێت دامەزراوە فەرهەنگی و ئەخلاقیەکان بەپەی ویستی خەیان دەسەات بەرهەم دەننەوە، کلیماو سکریتا دوو نموونەی زیندووی ئەو دەسەاتەن.

ئەوەش دەرخەری ئەو هاستییە کە پیاوەک نیە بەگوناه بێت، گوناهبار نەبێت، هەموویان کە دەمامکی عاشق بوون و مرۆڤی مەدەرنیان لە هووخسارە کەچی لەبەنەتەدا هووی شاراوەیانی وێنەی گوناهباربوونیانە، وێنەی دووەم کە وێنە هاستەقینەکەیە وێنەیەکی شاردراوەیە لە ژنەکان، بەیە ژنەکان عاشقی وێنەی یەکەم بوونە، کە وێنە ساختەکاریەکەیە. وێنەیەک کەندەرا هەمان وەک تەکستەک دەخاتە هوو، کەتەنیا تەکستەکی ئەدەبی نەبێت، بەڵکو تەوژینەیەکی کەمەناسیانە بێت لەهووی پەیوەندی کولتووریی مرۆڤەکان بە هەکەمەگاوە.

لەڕەدا پەویستە ئەوە فەرامەش نەکەین، کە کارەکتەری ئەلگا لەو هەماندا بەتەنیا ناوەکی هووسی نیەم بەقەد ئەوەی گەانەوەیە بە ئەو پەژە کریستیفییە، کە تەکست هووبەرەکی زانستیە بە ناو پەیوەندیە کەمەایەتیەکان، لەهەمان کاتیدا یادەوەری ئەمە بەشداریەکت پتەو دەکات لەناو تەکستدا، ئەویش بەگەانەوەی

دستەفسکی لێگەی ئەلگا و ئەو گۆانکارییەی لەناو تەکستدا خولقاندوویەتی، دستەفسکی دەبتەوە بشک لەناو زانستی تەکست.

تارمایی دیکتاتەر لەچێکی پەیکەرەکانی سەلاح زەنگەنەدا … سەدیق سەعید ەواندزی

یەکێك لەو سیما سیاسییانەی لە سەردەمی دیکتاتەردا لە عەراقدا بوونی هەبوو، ئەو پەیکەرانەی خودی سەدام بوون کە هەموو شارو لە شارەکانیشدا، زەربەی شەقامەکانی تەنیبوو. بە ەادەیەك مرۆڤ بەهەر لایەك ەووانیبای ئەوا پەیکەرێکی دیکتاتەری دەکەوتە بەرچاو.بوونی ئەو ژمارە زەرانە لەپەیکەرەکان، گەرچی بەقەبارەو شێوە و شوێنی نماییشکردنیان جیاوازبوون لە یەکتری، وەلێ هەموویان یەك ئاماژەیان دەگەیاند کە ئەویش دیکتاتەر ئەگەر خۆشی لە هەموو شوێنەکان نەبێت، ئەوا تارماییەکەی وەك هەمایەك بێ ترس و تەقین، بوونی هەیە.لە هەموو ەووبەرە جیاوازەکانی ژیان دەبینرێت و بینینی ئەویش واتە ترس و سەمینەوە و کوشتن و خوێن.واتە ئەگەر پەیکەر وەك هونەرێك هەمایەك بێت بێ ژیاریبوون و هونەرێکی بەرز، ئەوا پەیکەرەکانی دیکتاتەر سیمبولی ترس و بە سیخوێکردنی کەمەگە و چاودێریکردنی تاکەکان بوو. لەاستیدا، لە ژیانی هەموو دیکتاتەرەکانی دنیا خاڵکی هاوبەش هەیە، ئەویش نەرجسیەت و شەیدابوونە بە خود.

ئەوان دەیانەوێت لەڵی بیناکردنی ئەو پەیکەرانەوە، خۆشەویستییەکی ساختە ببەخشنەوە بەوەی کەگەلەکانیان ئەوەندەیان خۆش دەوێن، پەیکەریان لەهەموو شوێنێك بێ دروست کردوون. کاتێکیش کۆتایی بە ستەم و دەسەاتەکانیان دێت، ئەوا پەیکەرەکانیان بەرلە هەموو شوێنێك زووتر دەکەونە بەر ەووخاندن و ئەتککردن. وەك ئەوەی لە مەیدانی فیردەوس بەرامبەر پەیکەری زەبەلاحی سەددام کرا، کاتێ بینیمان لە گەڕەپانی فیردەوەس منداڵان یارییان بەکەللە

سەرەکۆنکریتییەکەی دەکرد. ئەو پەیکەرە زەبەلاحەی سەردەمانێك هێمای تارمایی دیکتاتۆرو تۆقین و ترس بوو بۆ هەمووان. چیرۆکی(پەیکەرەکان)هەڵگری ئەو گوتارەیە کەباسمان کرد. ئەویش ئامادەیی دیکتاتۆرە لە ژیانی عێراقییەکان لەهەموو شوێن و جێگەیەکدا. چ بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ، یان لە ڕێگەی سێبەری پەیکەرەکانییەوە بێت. ئەم چیرۆکە باس لە تەنینی هەموو شوێنێك بە پەیکەرەکان دەکات. تا ئەو ئەندازەیەی دواجار پەیکەرەکان دەبنە مرۆڤی ڕاستەقینە و هاوشێوەی هەموو مرۆڤێك، قسە دەکەن و دەڕۆن.

پاڵەوانی ئەم چیرۆکە، کە کەسی یەکەمی تاکە ڕقێکی زۆری لە پەیکەرەکانە. بۆیە هەر کاتێك بەلایاندا ڕەت دەبێت و سەیریان دەکات، تفێك دەکاتە پەیکەرەکان. ڕۆژێکیان کاتێ هەمان ڕەفتار بەرامبەر بە پەیکەرەکە دووبارە دەکاتەوە و بە خێرایی دەگەڕێتەوە ماڵەوە، واهەست دەکات پەیکەرەکە لە سەکۆکەی دێتە خوارەوە و لەماتریالێکی بێ گیان وجوڵە، دەبێتە مرۆڤ و دوای دەکەوێت. پاڵەوانی چیرۆکەکە کاتێ دەگاتەوە ماڵەوە، دەیەوێت پشووێك بدات، لە وکاتەدا لەدەرگا دەدرێت. ئیدی ئەو واخەیاڵ دەکات ئەوە پەیکەرەکەیە دوای کەوتووە، بۆیە داوا لە ژنەکەی دەکات دەرگاکە نەکاتەوە، بەڵام ژنەکەی گوێ بەو داوایەی ئەو نادات و دەرگاکە دەکاتەوە، دواتریش پەیکەرەکە دێتە ژورەوەو بە بەرچاوی ئەو، دەستی ژنەکەی دەگرێت و لەگەڵی جووت دەبێت. دوای ئەمەش منداڵێکی لە شێوەی پەیکەرێکی بچووك لە ژنەکەی دەبێت. ناچار ماڵ جێدەهێڵێت و خۆشی دەبێتە پەیکەر. ئەمجارەیان پاڵەوانی چیرۆکەکە، دەیەوێت وەك حەزرەتی ئیبراهیم هەرچی پەیکەر هەیە بەدەستەکانی وردوخاشیان بکات.

چونکە خۆی وتەنی هەر لە منداڵییەوە ڕقی لە پەیکەرەکانە. بۆیە ڕۆژێك تەورێك هەڵدەگرێت و بە گژپەیکەری ئەلسعدون دادێتەوە، بۆ ئەوەی وردوخاشی بکات، بەڵام پەیکەرەکە لێی دێتە قسەو پێی دەڵێت:(ههی گهمژه ونبه لهبهرچاوم ئهگینا سهرت پان دهکهمهوه). پاڵهوانی چیرۆکهکهش بهترس وپهشۆکاوییهوه واز له پهیکهری ئهلسعدون دێنێت و ئهمجارهیان به شهقامی ڕهشیددا شۆڕدهبێتهوه و دهیهوێت پهیکهری ڕهسافی بڕووخێنێت، کاتێ لهو پهیکهرهش نزیك دهبێتهوه، ئهویش پێی دهڵێت:(هەی کوڕی سۆزانی)دیسانەوە بەترس و دڵە ڕاوکێەوە واز لەپەیکەری ڕەسافییش دەهێنێت، کاتێك لە شەودا بەرەو ماڵ دەبێتەوە پەیکەرەکەی شا فەیسەڵی یەکەم دەبینێت، هەوڵدەدات بەتەورەکەی دەستی ئەویش بڕووخێنێت، بەڵام دیسانەوە شا فەیسەڵیش پێی دەڵێت:(ههی

دروست دهكات، بهڵكو بێ دهنگییه دیكتاتۆر دروست دهكات.به پهیكهرهیبوونی مرۆڤهكان , واته داماڵینیانه لهو ههسته مرۆیی و ڕوحی و هزرییهی، كهجیای دهكاتهوه لهبوونهوهرهكانی تر .كاتێ له چیڕۆكهكهدا، ههموو شوێنهكان و جێگاكان دهبنه موڵكی پهیكهرهكان،دهلالهته له وهی كهعێراق و عێراقییهكان، بچووك و بهرجهستهكراون له كهسیهتی دیكتاتۆردا .چونكه نابێ ئهوهمان بیر بچێت كه لهو وڵاتانهی سیستهم تاكهكهسی و دیكتاتۆرییه، كۆمهڵگه جگه لهمێگهلێك كه سهركرده چۆنی بووێت بهو شێوهیه ئاراستهی دهكات، هیچی تر نییه .چیڕۆكی پهیكهرهكان هێمایهكه بۆ نیشاندان و بهرجهسته كردنی ژیانی تاكهكان له سهردهمی بهعس و سهددامدا له وێناكردنێكی جوانی ئهدهبییانه .

بهڵام لێرهدا پرسیار ئهوهیه كهئایا ،چیڕۆكی پهیكهرهكان دواجار كۆتایی دێت؟چیڕۆكنووس له چیڕۆكهكهیدا، دوای تهقاندنهوهی پهیكهرهكانی [illegible]:(پەیکەرەکان هەڵسانەوە،ڕۆژی هەڵسانەوەی پەیکەرەکانە،پەیکەری ئێمەن لە خەو ڕاکشان هەڵسانەوە).بەم جۆرە چیڕۆکنووس دەیەوێت ئەوپەیامە بگەیەنێت کە هەرگیزاو هەرگیز،بتەکان لەوڵاتەکەیدا کۆتاییان نایەت.دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەمە دووەم چیڕۆکی وەرگێڕدراوی ئەم چیڕۆکنووسە عێراقییەیە دەیخوێنمەوە. بەڕاستی وەك خوێنەرێك هەم چێژم لە خوێنەوەیان بینیوە هەمیش سەرنجیان ڕاکێشاوم. هیوادارم کۆی چیڕۆکەکانی وەربگێڕدرێنە سەر زمانی کوردی…

*چیڕۆکی پەیکەرەکان/نووسینی سەلاح زەنگەنە/وەرگێڕانی تاهیر عوسمان/ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە 3050لە29-3-2019……

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی(هەواڵ)ی ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی 2019-4-13 بڵاوکراوەتەوە……..

رۆمانی پاسەوانانی خودا

لەنێوان زەمەنی داخراو و زەمەنی کراوەدا...عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

گفتوگۆی برگسۆن* و ئاینشتاین* لە بارەی زەمەنەوە گفتوگۆیەکی سایکۆلۆجی/ فیزیاییە، بەڵام هەندێ لە فیزیاییەکان دەیانەوێ تێگەیشنێکی تاکەهەند بە زەمەن ببەخشن و ئەو کەلێنە دابخەن، کە ئەپیکۆرییەکان بە کراوەیی جێیانهێشتووە! لێرەدا گرفتی قسەکردن لە سەر زەمەن لە لای برگسۆن قسەکردنە لە زەمەن وەك مەسەلەیەکی خودی، وەك مەسەلەیەك کە بە مرۆڤەوە بەندە، بەڵام لای ئاینشتاین و قسەکردنە لە سەر حەقیقەتێکی بابەتی کە بە دەرەوەی مرۆڤەوە دەلکێ. زەمەن چییە؟ ئەو پرسیارە دێرینەی، کە (ئۆگستین)* ی مەزن بەرزی کردەوە، وەك دەبینین لای برگسۆن لە دەیموومەدا خۆی دەبینێتەوە... برگسۆن رەهایی لە بەردەوامییدا دەبینێتەوە، پێیوایە بەردەوامی زەمەنی حەقیقییە.. ئەو زەمەنەیە کە مرۆڤ تێیدا دەژی، بۆیە دەبێ مرۆڤ لە جیهانی دەرەوە دوور بکەوێتەوە، بەرەو ناوەوە، چونکە هەر لە ناوەوە هەست بە هەڤووێنی زەمەنی حەقیقی دەکات، زەمەنێك کە رابردوو و ئێستا لەیەك باردا کۆدەکاتەوە و سەر لە نوێ بەرەو داهاتوو پاڵی دەنێت. برگسۆن دەیەوێ (بوون) لە سەر دەیموومە وێنا بکات. لەبەر ئەوەی (دەیموومە-بەردەوامی) دێ و دەڕوا، بۆیە قبولی دابەشبوون و بەش بەشبوون ناکات.. بەردەوامی پێشکەوتنی رابردووە، کە داهاتوو بەرهەم دەهێنێ، هەرچەندە پێشبکەوێت گەورە دەبێت. هەر لە سەر ئەو بنەمایەش (من/الانا) لای ئەو یەکێتییەکە دابەش نابێت. ئازادیش بە دەیموومەوە بەند دەکات، دەیموومەیەك کە جیابوونەوە ناس ناکات، یەکێتییەك پێکدەهێنێ کە ناشێ بە سەر ساتەوەختدا دابەش بکرێت. بەمجۆرە ئازادی تەعبیر لە کەسێتی دەکات. هەبەتە برگسۆن بۆ جەختکردن لە تۆزەکەی مۆزیکا و شێوازی ئاگایی وەك نموونە دەهێنێتەوە..* کەواتە لای برگسۆن جەوهەری ئێستا، رابردووە.

زەمەن لە چەندین وێنەدا

کتێبی (جدلیه الزمن)ی باشلار* دیموومەی زەمەن بەو مانایەی کە لای برگسۆن هەیە، رەتدەکاتەوە و دەڵێت زەمەن بەیەکەوەلکاو نییە، بەڵکو بەیەکەوەنەلکاوە (متصل نییە، منفصله).. هەروەها دەڵێ بە هۆی فیکری بەیەکەوەنووساوەوە (متصل) ناتوانین بە شێوەیەکی

جەوهەری بەرەو یەکێکی دیکە بگوازینەوە.. ئەگەرچی دەیموومە پێدراوی راستەوخۆی ئاگایە، بەڵام ئەو دیموومەیە دەستەمۆیە، کەواتە ئاگایی لە شارەزایی دەرەکی وەرگیراوە، چ بە هۆی (دابڕان یان بەردەوامی) بێت. بەو مانایەش لای باشلار ئاگاییمان بە زەمەن، ئاگاییە بە ساتەوەخت: زەمەن واقیعی نییە تەنها لە چرکەساتدا نەبێت. کەواتە باشلار لەگەڵ تێزی فەلسەفی (ساتەوەخت/چرکەسات-اللحظە-Instant) و کتێبی (Siloce)ی (گاستۆن ڕۆبنار- Gaston Roupnel) یەکدەگرێتەوە و لە تەواوی کتێبی (حدس اللحظە) پشتگیری لە تێزەکەی ئەو دەکات. (ڕۆبنار-Roupnel) پێیوایە واقیعی زەمەن تەنها لەو چرکەساتەدایە، یان بە مانایەکی دیکە زەمەن واقیعێکە بە چرکەسات ئابووقەدراوە و دەکەوێتە نێوان دوو عەدەمەوە. کەواتە زەمەن لە نوێوە دەژی، بەڵام بەر لەوە بژی، دەبێ بمرێ، چونکە ناتوانێ خۆی لە ساتێك بێ ساتێکی دیکە بگوازێتەوە، بێ ئەوەی ببێتە دەیموومە.*

لە رستەیەکی فەلسەفیدا باشلار دەڵێت: من هەموو شتێکم ونکردووە بێ ئەوەی هەموو شتێ بەدەستبهێنم. بەمجۆرە لای باشلار هونەر، دابڕان لەگەڵ بەردەوامی ژیانی ڕۆژانەی باو دروست دەکات. چونکە بەردەوامی ژیان نابەردەوامی لەدایکبوونە.* ئێمە لەو ساتەوەختەدا دەژین، هەر لەو حاڵەتەدا هەستدەکەین هەین، واتە لەو ساتەوەختە و بە هۆی ئەو چرکەساتەوە هەست بە بوونی خۆمان دەکەین. لە نێوان هەستکردن بە ئێستا و هەستکردن بە ژیان هاویەکییەکی (وەکیەکی) ڕەها هەیە. لێرە لە دیدی ژیانەوە دەتوانین هەوڵدەین بە هۆی ئێستاوە لە ڕابردوو بگەین، بەبێ ئەوەی بەردەوام هەوڵدەین بە هۆی ڕابردوو ڕاڤەی ئێستا بکەین.

زەمەن چییە؟ دەتوانم بڵێم لە کۆی گۆڕانەوەکانی (عەتا محەمەد)دا مرۆڤ لە چەندین وێنەدا بە زەمەنی ساتەوەختەوە دەلکێ، بەردەوام زەمەن بە کراوەیی بەجێدەهێڵێ، بەو مانایەش وێنەکانی عەتا محەمەد ناڕاستەوخۆ دەکەونە ساتەوەختەوە، لە ڕەمانی پاسەوانانی خودا-مۆزوویەکی تر بۆ بینینی خۆمان (لە ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە چ 2 ساڵی 2016 پێدراوە) وێنەکان بە دوای خەلق کردن و عەشق و عەدەمەوەن، کۆی ڕووداوەکانی ئەو ڕەمانە لە ساتەوەختێ لە دایك دەبن، کە دەیموومەی نییە، وەك چۆن هێل لە خاڵ پێکهاتووە، ئەو ڕەمانەش لە کەمەڵ ڕووداو پێکهاتووە. (هیچ ئەسڵەك بوونی نییە، ژیان بریتییە لە ژیانی وێنەکان… ئەوەی پێشیدەوترێت ڕۆح یان جەوهەری مرۆڤ، هیچ نییە جگە لە هەوڵێك بۆ دەربازکردنی مرۆڤ لەو

وێنە سەرەهەندییەی درێژی و پانی و بەرزی، بۆ ئەوەی رەهەندێکی تری بداتێ، کە قوڵاییە، بۆ ئەوەی لە گیاندارەکانی تری جیا بکاتەوە. پاسەوانانی خودا ل153).

زەمەن چییە؟ دەتوانم بڵێم کاراکتەرەکانی پاسەوانانی خودا بەردەوام بایەخی کردەی ئاگایی لە ئەزموونی ساتەوەختیدا تێمار دەکەن، چونکە هیچ حەقیقەتێکی بەگەنەویست بەبێ ویست (ئیرادە) و بێ هەستکردن بوونی نییە، هەر ئەوە درێژ دەبێتەوە تا بێیار لە سەر کردە بدات. بەمجۆرە خودی گەڕەوەکانی عەتا محەمەد تەنها وەك بکەرێکی زەمەنی نەبێ، ناتوانن بڵێن هەین. زەمەنیش بوونەوەرە، چرکەساتە، جیابوونەوەیە، دابڕانە، داهێنان و خەلقکردن و عەشق و کردەی چوونە ژوورەوەی لەپڕە…

کەواتە زەمەنی گەڕانەوەی ئەو ڕەمانە دەلالەت لە جەوهەری گەڕاو، مرۆڤی خاوەن قاچ… دەکات، کاراکتەرەکان هەموو شتێکیان ونکردووە، بۆ ئەوەی هەموو شتێ بەدەستبهێنن، بۆیە قبولی دابەشبوون و بەش بەشبوون دەکەن، چونکە زەمەن بەیەکەوەلکاو نییە، بەڵکو بەیەکەوەنەلکاوە، بەو مانایەش وێنەی کاراکتەرەکانی ئەو ڕەمانە بە گەڕانەوەی زەمەن و جەوهەر و سەر… ناناسرێنەوە؟! پرسیار ئەوە نییە مرۆڤ وەك کۆپیکەری شتەکان، ئەو چیەکە خەیاڵیانە وەك سروشتێکی خولقێنەر یان دروستکەر بەرجەستە دەکات… قسە ئەوەیە کە زەمەنی سروشتی خولقێنەر کراوەیە و زەمەنی سروشتی دروستکەر داخراوە! بەو مانایەش زەمەنی داخراو وێنەی گەڕانەوەی زەمەن دەکۆشێ، زەمەنی کراوە وێنەی زەمەنی گەڕانەوە دەنەخشێنێ…

مرۆڤی دروستکەر هەر تەنها بە خاکەوە پەیوەستە، بەو شوێنەوە کە لێی لە دایکبووە، هەر تەنها بە نشتیمان، ڕەگەز، نەتەوە، ئایین، کلتور… پەیوەستە، سەرچاوەی جەوهەر نەگەڕێ مرۆڤی دروستکەرە… بەڵام کاراکتەرەکانی ڕەمانی پاسەوانانی خودا وەك مرۆڤی خولقێنەر پێیەکانیان ئامرازی بۆینی ریگا دوورەکانە و هەنگاو دەنێن و سەری خۆیان هەدەگرن و لە ڕەگ و ریشە و ڕەچەلەکی خۆیان هەدێن! مرۆڤی خولقێنەر دەستکاری بوونی خۆی دەکات، ناسنامەی خۆی دەگۆڕێت، سەرچاوانەش لە جەوهەری نەگەڕێ دەبێتەوە… ئەو دەڵێ من کێم؟ وێنەیەکێت، وەك من کە تەنها وێنەیەکم… پاسەوانانی خودا، ل206.

مۆژووی فیکری پاسەوانانی خودا

ڕەمانی پاسەوانانی خودا- مۆژووییەکی تر بۆ بینینی خۆمان، لە

ڕۆگای زەمەنەوە کۆمەڵ بابەت دەخاتە ژێر لێکۆینەوە و چارەسەرییەوە، وەك گیروگرفتەکانی ئازادی، پەیوەندی نێر و مێ، کێشەی یادەوەری، کێشەی مردن و بوون، کێشەی زمان… عەتا محەمەد پێیوایە مێژووی مرۆڤ وەك مێژووی ململانێی نێوان نێر و مێ خێی دەنەخشێنێ! ئەو پێیوایە تەنانەت داگیرکردن و ئیمپریالییەت، ململانێی نێوان ڕەزهەڵات و ڕۆژئاوا، دەستگرتن بە سەر سامان و سواربوونی ئۆتۆمبیل و جنێودان و سیستمی زمان… لە مێژووی ململانێی نێوان نێر و مێدایە! ئەو دیدەی عەتا محەمەد بێ کێشەی ئافرەت و کێشەی بوون و مردن و کێشەی خەرهەڵات و خۆرئاوا، دروستکردن و خەلقکردن، عەشق و خێشەویستی… و هەموو ئەو کێشە مرۆییانەی لە ڕۆگای ئەفسانە و گێڵانەکانەوە بە ئێمە گەیشتوون… هەموو ئەو کێشە مرۆییانەی لە چیرۆك و ڕۆمانەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە، هەموو ئەو کێشە مرۆییانە بێ ململانێی نێوان نێر و مێ دەگەێنتەوە، بڕوانە ل107.

ئەو بۆچوونەی عەتا محەمەد بێ مێژووی ململانێی مرۆڤایەتی لەو قسەیەی (جان بیار بریسە 1837-1923 زانای زمانەوانی فەرەنسی) نزیك دەبێتەوە، کە پێیوایە مێژووی مرۆڤایەتی لە ناوەڕۆکی زماندایە… بەڵام هەر تەنها لە وشەوە -word-ەوە نییە، بەڵکو لە جیهان -world- ەوەیە! وشە مێژووە، ئەو مێژووەش ڕەنگدانەوەی مێژووی بەدواداگەڕانە، وشە وەك زانستی ڕۆزمان لە ناو هەڵنجراوە، هیچ شتێکی نوێ و سەیری تێدا نییە… بە کورتی ڕەنگدانەوەی مێژووی مرۆڤایەتی ڕەنگدانەوەی زمانە لە جیهاندا… بڕوانە: عنف اللغه، جان جاك لوسیرکل، ترجمه وتقدیم/ د. محمد بدوی، المنظمه العربیه للترجمه، بیروت، گ2، 2006، ص133. 137. دەشێ ئەو تێوانینەی بریسە بە جۆرێ لە جۆرەکان پەیوەندی بە کتێبی (دی مایسترێ) ئۆگستینەوە هەبێت، کە بەڵگەی بوونی خودا بە زمانەوە پەیوەست دەکات و دەڵێت خودا لە دەروونی مرۆڤ دایە و لە ڕۆگای زمانەوە دەردەکەوێت.
جوانی لە ناکامێدایە

ئێمە لە ناوەوەی خۆمانەوە جیهانێکمان ((world)) هەڵگرتووە، وەك چۆن لە جیهانێکدا (word) نیشتەجێین کە زمانە.* گێڵانەوە هەوڵێکە بۆ ئەوەی لە نێوان جیهان و زمان جۆرێك لە ئاوێتە بوون و هاوگونجان دروست بکات! هەر لەوێشەوە (خودی مرۆڤایەتی) پێگەیەکی سێنترالیانە لە کردەی گێڵانەوەدا وازی دەکات، وەك ریکۆر* دەڵێت:- ژیانی مرۆڤ چیرۆکێکە لە حاڵەتی لە دایکبووندا.*
تەکنیکی گێڵانەوە لە ڕۆمانی پاسەوانانی خودا پەیوەندی بە زەمەنی

گۆڤانەوەوە هەیە، نەك گۆڤانەوەی زەمەن! دەمەوێ بڵێم زەمەنی گۆڤانەوە پەیوەندییەکی راستەوخۆی بە خەلق کردنەوە هەیە، بەڵام گۆڤانەوەی زەمەن بە دوای دروستکردندا دەڕوات، یەکەمیان دەکەوێتە نێو زمان و دووەمیان جیهان! زەمەنی گۆڤانەوە دەکەوێتە نێو زمان و گۆڤانەوەی زەمەن دەکەوێتە نێو جیهانەوە. خەلقکردن دەکەوێتە نێو زمان و دروستکردن دەکەوێتە نێو جیهان، عەشق دەکەوێتە نێو زمان و خۆشەویستی دەکەوێتە نێو جیهان، مێ دەکەوێتە نێو زمان و نێر دەکەوێتە نێو جیهان… جوانی زمانیش لە ناکامێیدایە، مرۆڤیش هەوڵدەدات هەمیشە جیهان جوانتر بکات، چیرۆك و کاراکتەرەکانی عەتا محەمەدیش لەو هاوگونجانە ناکەون ؟!

لێرەوە پرسیسەکردنی گۆڤانەوە دەکەوێتە دووتوێی ئەو ماوە شاراوەیەی، یان ئەو بۆشایی و خەیاڵەی، کە لە نێوان زمان و جیهاندا هەیە، ئەوەش واتە ئاشنابوونی خود (کە لەو ڕەمانەدا لە کاراکتەری سەرەکی ڕۆبواردا دەیبینینەوە) لەگەڵ جیهانی شتەکان و دیاردەکان لە ڕێگای پرسەی خەڵقکردنی مانا و دەلالەتەکانی ئەو دیاردانە و بردنیان بۆ بواری ئاگایی فەردی و پاشان ئاگایی دەستەجەمعییەوە! بەو مانایەش خودی گۆڕەوە لە میانی زەمەنی گۆڤانەوەدا بوونی هەنووکەیی خۆی بە مانا هایدیگەرییەکەی لە ڕێگای زمانەوە واڵا دەکاتەوە.*

زەمەنی زمانەوانی

ئەوانەی بە ئاڕاستەی (ڕەمانی نوێ) کاریان دەکرد, واتە (ڕۆب گرییە و میشیل بۆتۆر و ناتالی سارۆت و کلۆد سیمۆن و جان ریکاردۆ) پێشبینی و تیۆرەکانیان لە بارەی تەوزیفکردنی زەمەن, لە ئاماژەی زمانەوانی بە زەمەنەوە وەرگرتووە, وەك چۆن (لاینس) ڕوونی دەکاتەوە و دەڵێ: خەسڵەتی بنەڕەتی گوتەزای زەمەن خۆی لە پشت ساتەوەختی ڕووداو لە ڕستەدا دەبینرێتەوە, واتە لە (هەنوکەی) بەزارداهاتندا خۆی هەڵدەگرێتەوە.

ڕەمانی پاسەوانانی خودا لە زەمەندا وازی دەکات، بۆیە ڕووداوەکانی قسە لە کۆشەکانی سەردەم دەکات، هەموو شتێکیان، هەموو کۆشەکانیان لە ئێستاوە نزیکە, ڕابردوو, داهاتوو هەر تەنها دەبنە کۆمەڵە لقێکی بەرهەمهاتووی ئەو زەمەنەی کە ساتەوەخت بەرهەمی هێناوە. لە ڕەمانی پاسەوانانی خودا (زەمەنی زمانەوانی) زەمەنێکە خۆی بە گوتنەوە پەیوەست دەکات, بەو مانایەش سێنتەری ئەو زەمەنە لە بەرهەمهێنانی گوتندایە. زەمەنی زمانەوانی کردە/ چالاکییە

(فعل/فعالیه: Acte). نەك كار) عمل: (Actio ئەوەی دووەمیان بەردەوامە و دەكەوێتە نێوان بۆیار و ئامانجی دەیموومەوە، چونكە كار هەر دەبێ سەرەتای هەبێ و هەر دەبێ وەك بنچینە رووداوی هەبێ. بەڵام كردە/ چالاكی ساتەوەختییە، جگە لە ئەبستراك هیچ واقعێكی نییە. كار بە پشتبەستن بە حاڵەتی چەسپاو نەبێ وێنا ناكرێت.* بەڵام كردە بەر لە هەموو شتێك بۆیارێكی راستەوخێی هەنووكەییە، پێشكەوتنێكی داهێنەرانەیە رووداوەكان فەرامێش دەكات.

كەواتە سەرچاوەی زەمەن ئێستایە و هەنووكەی زمانەوانیش بنەمای هەموو رووبەروو بوونەوەیەكی زەمەنی زمان لەخێ دەگرێ. زەمەنی زمانەوانی هەر یەك لە (رێبوار، نیان، سنور…) لە سەر ئەو بنەمایە بەردەوام لە بارەی ئێستا دەنووسن. بەو مانایەش ئیشكالیەتی گێانەوە لای عەتا محەمەد لە جەوهەردا ئیشكالیەتێكی زەمەنییە, ئیشكالیەتی زەمەنی وەك رووننمان كردەوە گێانەوە لە فرە زەمەنیدا هەدەگرێتەوە.

مێژووی زەمەن/ مێژووی هەڵە

بە گەیانەوەمان بۆ چیێكی ئادەم و حەوا، دەتوانین ئەو تایبەتمەندییەی مرۆڤ بدزینەوە، كە بوونەوەرێكی هەڵەكەرە، ل115. ئەو رستەیە مێژووی ململانێی هەڵە و راستی وێنا ناكات، بەڵكو هاوگونجانی زەمەن و زمان دەكێشێ، دەمەوێ بڵێم هەڵە پێیەكانی زمانە و سەری زمان دەكەوێتە نێو زەمەنەوە، بەڵام زمان و زەمەن بەیەكەوە نالكێن، زەمەن و زمان رووبەرووی یەك نابنەوە، بەڵكو زمان زەمەنی خێی رادەنێت، زەمەنیش زمانی خێی هەیە! بەو مانایەش بەردەوام (رێبوار) كاراكتەری سەرەكی رەمانی پاسەوانانی خودا وەكو زمان لە چاوەوانی خوێنەردایە، نەك وەك زەمەن! خوێنەریش دەسەاتی زمان لە شێوەی گێانەوە دەگرێ، دەسەاتی زەمەنیش لە شێوەی ساتەوەخت! كەواتە وەك چێن ناتوانین هەڵە بخەینە دەرەوەی زمانەوە، ناشتوانین كاراكتەرەكانی عەتا محەمەد بخەینە دەرەوەی زمەنەوە.

كاراكتەرەكانی عەتا محەمەد (بە مانا لاكانییەكەی) دالی زمانن، زەمەنی گرانەوەش لە كارەكانی سەرگەورەی هەڵەن، زەمەنی گرانەوە لە رەمانی پاسەوانانی خودا هەڵە رێكدەخات، بەو مانایەش كاراكتەرەكانی عەتا محەمەد لە هەڵە دروست كراون، كەواتە كاری كاراكتەرەكان ئاگایانە نییە، وەك زەمەنی گرانەوە دەیكێشێ، بەڵكو لە خێوەیە و دەكەوێتە ژێر زمانەوە یان ملكەچی زمان دەبێ! هەموو ئەو قسانەش تەرجەمەكردنی جیاوازبینی نێوان (فرێید)* و (لاكان)* لە

بارەی سوبەکت و نەست لە لایەك و ئیگۆ و نەست لە لایەکی دیکەوە. هەموو ئەو جیاوازییانەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە لای فرۆید ئیگۆ سەرگەورەی نەستە و نەست ڕەگدەخات، نەستیش عەقڵ بەڕێوە دەبات، کەچی لای لاکان زمان نەست بەڕێوە دەبات و ئەوە زمانە قسان بە نەست دەکات.
بە کورتی عەتا محەمەد لە کێی کاراکانیدا بە دوای زماندا دەڕوا، بۆ ئەوەی زەمەن بۆ بەگە نەکەوێتەوە… گۆڕانەوە زمان بەڕێوەی دەبات، بۆ ئەوەی کاراکتەرەکان ڕەگبخات! کەواتە مەژووی لە دایکبوونی کاراکتەرەکانی عەتا محەمەد مەژووی هەڵەکانی زمان دەگەیەنێت و دەکەوێتە نێو چرکەساتەوە.

زەمەنی نێر یان مێ

ئەگەر زەمەن بە ڕەگەزی مێ دابنێین، ئەو مانا ئایینییە زاڵ دەبێ، کە بە ڕەگەزی مێی دەفرۆشنەوە؟ ئایا سەرکەوتن نێر ە و دڕاندن مێ، ڕەشبینی نێرە و گەشبینی مێ، دژەخ/ ژیان، تاریکی/ ڕوناکی… ئایا لە هەموو ئەوانە دەبێ تێواینمان بۆ هەڵە بە نەگڕی بمێنێتەوە؟ ئەو هەموو تێگەیشتنانە لە بڕچوونی نێر و نێرسالاری هاتۆتە ئاراوە، کە پێیوایە ئافرەتان لەپاش پیاوانەوە دێن، چونکە وشەی (Female-مێنێ) لە وشەی (Male- مژکر) وەرگیراوە.. یان لە وشەی لاتینی (Femina) هەڵهێنجراوە، مانای وشەی (Femina)ەش بە (أدنی ایماناً) دێت!*
ئەو دوالیزمە هەر تەنها لە زماندا بەرجەستە نییە، خودا لە سەرەتادا ئادەمی دروست کردوە، کاتێك ئادەم لە تەنیایی خۆی وەس دەبێت، خودا لە پەراسووی چەپی ئادەم حەوا دروست دەکات… ئەوەش دواتر لە دەقە ئایینییەکان زێر جوان ڕەنگی داوەتەوە. لە بەرانبەر ئەو بیرکردنەوەیە، فیکری مێدێرنەیە بە شێوەیەکی گشتی پشتگیری بزاڤی ئافرەتانی کردووە، بۆ نموونە ئەگەر سەیری وشەی (woman – اِمرأە) بکەین، دەبینین لە دەستەواژەی (Woe to man- الویل للرجل) هەڵهێنجراوە.*
دەمەوێ بڕم ئەگەر دوێنێ گوتاری فیکری، بۆ تەماشاکردنی (جەستە) کەوتبێتە نێو سیستمی ئەخلاقییەوە، ئەوە ئەمڕۆ قسە لەوە دەکرێت، کە جەستە وەك شتێکی ماددی لە بنەڕەتدا لە هەموو بەها ئەخلاقییەکانەوە دوورە، نە پیرۆزە و نە پیس، بەڵکو ئەوە بەهای ئەخلاقییە خۆی بە جەستەوە هەواسیووە، بگومان ئەوەش بۆ سرووشتی کەمەگا و ڕشنبیریی نێرایەتی باو دەگەڕێتەوە.

کەواتە دەبێ واز لەو حوکمانە بهێنین کە جەستە دەخەنە نێو جیهان و

بینین دەخەنە نێو جەستەوە، یان بە پێچەوانەوە، چونکە هەر یەك لە جیهان و جەستە بەنێویەکداچوونە، یەك لە نێو ئەویدیکەدا دەبینرێت.* بەو مانایەش وەك رەمانی پاسەوانانی خودا جەختی لێدەکاتەوە، ئەستەمە وێنای زەمەن بکرێ، بەوەی زەمەن نێرە یان مێیە... وەك چۆن ئەستەمە کە تەنها بێوامان بە یەك رووی مرۆڤ هەبێت... زەمەن لە هاوگونجانی هەردوو رەگەزەوەیە، مرۆڤ چەندان رووی جیاوازی هەیە، ئەو رەمانە پێمان دەڵێ زەمەن هەردوو رەگەزەکەی لە خۆیدا هەڵگرتووە، بەڵام سەردەمێ رووە نێرەکەی زاڵ دەبێ و سەردەمێکی دیکە بەشە مێیەکەی...

زەمەنی خوێندنەوە

بۆگومان زەمەنی گێڕانەوە, زەمەنی رووداوەکانی گێڕانەوەیە، کە لە پەیوەندی بە کەسێتیەکانەوە خۆی دەنوێنێ، بەڵام زەمەنی وەرگر (خوێندنەوە) واتە زەمەنی تەلەقیکردنی دەق لە خوێنەرەوەیە, زەمەنی وەرگر زەمەنی خوێندنەوەیە, ساتەوەختێکە لە هەموو زەمەنەکانی دیکە جیاواز دەکەوێتەوە, ئەوە جیاوازییە زەمەنی خوێندنەوە تەواو دەکات! بۆگومان بە لکاندنی (زەمەنی خوێندنەوە و زەمەنی خوێنەر) زەمەنی دەق- واتە زەمەنی دەلالی دێتە بەرهەم.
(تزیقیتان تدرف) زەمەنی نوسین (گوتن بە زار) و زەمەنی خوێندنەوە (درککردن)، لێکجیا دەکاتەوە، زەمەنی نوسین هەر لەو ساتەی کە زەمەن دەخرێتە دووتوێی گێڕانەوەوە، ئیتر زەمەنی نوسین دەبێتە رەگەزێکی ئەدەبی, واتە لەو کاتەی کە گێڕەوە قسەمان لە بارەی گێڕانەوەوە بێ دەکات! بەڵام زەمەنی خوێندنەوە, زەمەنێکی بێ رەنگدانەوەیە, زەمەنی خوێندنەوە درککردنمان بەرامبەر کەمەك دەق دیاری دەکات, بێ ئەوەی زەمەن وەك رەگەزێکی ئەدەبی لە ناو دەقدا دەربکەوێت، دەبێ دانەر لەناو گێڕانەوەدا حیسابی بێ بکات، لە بەرهەمەکەیدا بەرجەستەی بکات.
رەمانی پاسەوانانی خودا دەنگی ئەوانەیە کە دەنگیان نییە، رەمانی پاسەوانانی خودا تەعبیر لە جیهانێکی دابەشبوو دەکات, بەو مانایەی کە دابەشبوون مەرجی جێبەجێکردنی دنیابینییەکی جیاوازی لەخۆدا هەڵگرتووە, بەو مانایەی کە دابەشبوون ئازار بە دنیاوە دەچێژ, هەرگیز رەمانوس بە یەك بۆچونی دیاریکراوەوە مەحکوم نییە, بەو مانایەش رەمانی پاسەوانانی خودا تەعبیرکردنێکی نادیار و فرە و کراوە و نیگەرانئامێزە... هەموو ئەو دابەشبوونانەش رۆڵی زەمەنی گوتار دەنوێنن...
زەمەنی گوتار زەمەنێکی خەتییە و رێکخستنێکی بەندە بە رێکخستنێکی بە

دوایەکدا هاتوو، کە یەکێك لە دوای ئەویدیکەوە دێت, بەڵام خۆنەر لە پێناو ئیستێتیکا و چێژ وەرگرتندا، پشت بە گێڕینی زەمەنەکان دەبەستێ، وەك چۆن لە پێناو گوتاردا پشت بە زەمەنی بە دوایەکداهاتوودا دەبەستێ، کەواتە لەو ئەو ڕەمانەدا خۆنەر لە پێناو دنیای جوانی و چێژ، لە پێناو فرە زەمەنیدا، دنیای پێناسە و حەقیقەت جێ دەهێڵێ… وەك چۆن لە پێناو دنیابینی سەردەم و پاش و پێش خستنی زنجیرەی ڕووداوەکاندا زەمەنی گوتارە جیاوازەکان بەیەکەوە دەلکێنێ…

-_____

سەرچاوە و پەراوێزەکان:

*- هنری برگسۆن لویس لە 18 ئۆکتۆبەری ساڵی 1859 لە(1859/10/18) پاریس- فەیەنسا لەدایکبووە ، لە 4 ینایری 1941 واتە لە(1941/01/04) (81 ساڵی) لە Paris, Franc پاریس- فەیەنسا کۆچی دوایی کردووە. لە ساڵی 1927 خەڵاتی نۆبلی ئەدەبی وەرگرتووە.
*- ئاینشتاین، ئەلبیر (1879-1955) فیزیایی ئەمریکی، لەدایکبووی ئەڵمانیا. بە یەکێك لە بەناوبانگترین زانایانی بواری زانستی تەواوی سەردەمەکان دێتە ژماردن. لە ساڵی 1933 بۆیاری دا حوکمی نازییەکان جێبهێڵێ و لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا نیشتەجێ بێت. تیۆری ڕێژەیی داناوە. لە ساڵی 1921 خەڵاتی نۆبلی لە زانستی فیزیا بە دەست هێناوە.
*- (سانت ئۆگستین saint Augstine) لە جیهانی فرە کلتووری ئیمپراتۆری ڕۆمانی لە دایکێکی باوەڕ مەسیحی و باوکێکی بێ باوەڕ لە ئەفریقیای سەروو، شاری تاگاستە (Thagate) واتە (ئەهراس)ی جەزائیری ئێستا چاوی بە دنیا هەڵناوە. زمانی فینیقی زانیووە و ئاشنایی بیرۆای سامییەکان بووە، لە (9) ساڵان پەیەوی ئایینی (مانەوی) کردووە و هەر لەو ڕۆگایەشەوە کلتور و شارستانیەتی ئۆرانی کۆنی ناس کردووە، ئەدەبیاتی یۆنانی و ڕۆمانی خوێندۆتەوە و شارەزایی لە بەرهەمە شیعرییەکانی (فێرجیل) هەبووە، لە تەمەنی (30) ساڵیدا هەر لە شاری (تاگاستە) دەبێتە مامۆستای ڕەوانبێژی، بەڵام دواتر ئەو پیشەیە واز لێدەهێنێ و لە سەر دەستی (ئەمیرزا) لە تەمەنی (32) ساڵی واتە 387ز باوەڕ بە ئایینی مەسیحی دەهێنێ، چونکە پێیوایە هونەری ڕەوانبێژی بە ماناکانی ڕاستی ناگەیەنێت، ئەویش لەوەوە کە ئەفلاتوون دەڵێت هونەری ڕەوانبێژی ڕاستی پێچەوانە دەکاتەوە و دەیشێوێنێ و ناتوانێ بە یەقینمان بگەیەنێت. هەبەتە کۆی ئەو قسانەی ئەفلاتوون بە دژی سۆفیستەکان دەکەوێتەوە. ئۆگستین

لە ساڵی 395ز بە پلەی (ئەسقەف) دەگات. لە تەمەنی (76) ساڵیدا واتە ساڵی 430ز کۆچی دوایی دەکات.
*- گاستۆن باشلار، حدس اللحقه، ترجمه، رچا عزوز و عبدالعزیز زمزم، بغـــداد، گ 1، 1989، ص 81. – [illegible] *27/6/1884* [illegible] *(*[illegible] [illegible] *)* [illegible] *(*[illegible]*)* [illegible] [illegible] *1962* [illegible] *16* [illegible] [illegible] *(*[illegible]*)* [illegible] *(*[illegible]*)* [illegible] [illegible] *(*[illegible]*)* [illegible] *1992* [illegible] *38. (*[illegible]*)* [illegible] [illegible] *Siloce* [illegible] [illegible] *:* [illegible] *:* [illegible] *saidboukhlet@hotmail.com* [illegible] –جاستون باشلار، حدس اللحقه، ترجمه، رچا عزوز و عبدالعزیز زمزم، بغداد، گ 1، 1989، ص 22.
-* ه.س.پ. ل114.
*- پۆل ریکۆر لە 27ی شوباتی ساڵی 1913 لە شاری "فالنس"ی فەرەنسی لەدایك بووە، لە دوای شەش مانگ دایکی کۆچی دوایی کردووە، بەڵام باوکی کە مامۆستای زمانی ئینگلیزی بوو لە ساڵی 1915 لە بەرەکانی جەنگی جیهانی یەکەم کوژراوە، بۆیە ئەرکی بەخێوکردنی خۆی خوشکەکەی دەکەوێتە ئەستۆی مامییەوە. خوێندنی دواناوەندی لە "رین" تەواو کردووە، پاشان چێتە زانکۆو بەوانامەی ماجستێری لە فەلسەفە بەدەست هێناوە، ئینجا چووە بۆ زانکۆی "سۆربۆن" لە پاریس و لەوێ نیشتەجێ بووە. بۆ زێتر شارەزایی بۆِِِوانە: بول ریکور، فلسەفە الارادە، الانسان الخگّاو، ترجمه: عدنان نجیب الدین، دار البیچاو-المغرب،گ1 2003، مقدمه.
*- جاستون باشلار، حدس اللحقه، ص29.
– [illegible] *(Freud Sigmund (1856_1939* [illegible] [illegible] [illegible]

2006، ص100-101.
*- ه.س.پ. ل101.
*- بونتی، موریس میرلو ، المرئی واللامرئی ، ت. د. سعاد محمد خچر، دار الشؤون الپقافیه العامه ، بغداد ، 1987 ، ص126.

لەپەراوێزی نمایشی شانۆیی کۆشەکانی ژیانی هاوسەری ... بازخەمجەزا

ناوی نمایش / کۆشەکانی ژیانی هاوسەری
نووسینی / ئۆریك ئیمانوئێل شمیت
وەرگێڕانی / مەریوان هەڵەبجەیی
سینۆگرافیاو دەرهێنان / جەبار محەمەد
نواندنی / شایی نەجار ، زمناکۆ کەریم

نەریتم نییە لەبارەی هەموو بەرهەمێکی شانۆییەوە بنووسم یان قسەی لەبارەوە بکەم ، بەڵام لەبەرئەوەی هەندێك بەرهەم کەزیندوون یان قسە کردن دەربارەیان قورس و زەحمەتە ، دەبینین بۆدەنگی لێدەکرێت یان زۆرکیش لەو باسانە دەچنە خانەی ڕوپامایی و پیا هەڵدان وە یان پیا هەڵشاخان ..بەهەرحاڵ من لێرەدا وەکو بینەرێکی شانۆ سەرنجی خۆم دەربارەی ئەو بەرهەمە دەخەمە ڕوو کە بەباوەڕی من بەرهەمێکە شایستەی ئەوەیە قسەی جددی تر و زیاتری لەبارەوە بکرێت بۆئەم بۆنەیەو لێرەدا من تەنها بەم جۆرە دەدوێم .
گرنگترین شت بۆتێگەیشتن لە شانۆ کارکردنە لەناوسیستەم و بەرنامەیەکی تونڊ وتڵ و بوونی پشینەی تیۆری و مەعریفیە دەربارەی بەرهەمەکە ، بەکورتی : شانۆ لەڕووی تیۆریەوە لە دوو شەق پێکدێت و لە دوو هۆی گشتیدا بەیان دەبێت : "هونەری ژیانکردن و هونەری نمایشکردن " دواتر ئەمانەش ورد دەبنەوە بۆئاستەکانی خوارەوە و قوتابخانەو میتۆدی هەمە جۆری جیاوازی یان لێ دەبێتەوە .. بەهەرحاڵ کاتێك بەرهەمێکی شانۆی دەکەوێتە دەرەوەی ئەم دوهۆیە تەریب و جیاوازە مل ملانێی فیکری و فەلسەفی دروستدەکەن

وەنگ دەدەنەوە لەتەواوی نمایشی شانۆییدا و دەچنە ناو ستیل و شۆوازەکانی کارکردنەوە ..

دمەوێت بڵێم : ئەمە کاتێك دەتوانین ، شانۆ لەووی کەلتوریەوە بخوێنینەوە کە توانیبێتمان چێژ و مەعریفەی هەمەجۆرو جیاواز بەرهەم بهێنین نەك لەدۆخێکدا زۆرێك لەبەرهەمەکان هاوچەشن بن و لەیەك بچن و فرەجۆر نەبن ، ئەوکاتە لە گرنگی خوێندنەوە ی بەرهەمەکان تێدەگەین ، جاگرنگ نیە لەووی تیۆریەوە بروامان بەچیەو چۆن کاری تێدادەکەین !! واتە ناکرێت بەرهەمەکان بە یەك جۆر و بەیەك شێوە بخوێنینەوەو لێکبدەینەوە بەئەندازەی پێویستی و شێوازی ئەوەی کاری تێدا کراوە نەك ئەمە چۆن تێدەگەین وچی دەکەین ؟
ئیریك ئیمانوئیل شمیت : نووسەری (کێشەکانی ژیانی هاوسەری)لەدایکبووی 28ی مارس 1960 ڕەمانووس وشانۆنامە نووس و دەرهێنەرێکی فەرەنسی بەناوچەیەك بەلجیکیە چەندین بەرهەمی جیهانی هەیە ناسراوترینیان : " مسیۆ ئیبراهیم و گوڵەکانی قورئان " و شانۆنامەی :" دانپێدانە کانی ژن و مێردێك "(1) و ئەم دەقەی کە ئەم ستافە کاریان لەسەر کردووە سەربە قوتابخانەی "تەعبیری " یەو لەووی تیۆریەوە سەربە قوتابخانەی " ژیانیە" و توانیویەتی سیستم و نۆرمی دیاریکراوی خۆی هەبێت و بەشێوەیەکی سایکۆلۆژی کاری تیاکراوە و لێرەدا خوێندنەوەیەکی پانۆرامی بنمایش دەکەم لەسەر چەند ئاستێك بەم جۆرەی لای خوارەوە :

دەق و نووسەر سینۆگرافیا نواندن دەرهێنان

قسەکردن لەسەر بەرهەمێکی شانۆیی لە ووی تیۆری و زانستیەوە، پێویستە لە دەقی شانۆنامەکەوە بێت چونکە بنچینەی بەرهەمەکە پێکدێنێت و دەیکات بەبەرهەمێکی سەرکەوتوو هونەری یان بەرهەمێکی لاواز و ناهونەری بۆئەوەی بەوردی لەو پرسەیە بکۆڵینەوە لەنمایشەکەدا دووئاست دیاری دەکەم کە پەیوەست بەم قسەکردنە پەنا بۆدەقی نمایش دەبەم نەك دەقەکانی تر کەئەوانیش بریتیتن لە : یەکەم /ناسینی نووسەر دووەم / دەق لەنمایشدا چونکە شۆزاو جۆری مامەڵەکەمان بۆدەستنیشان دەکات واتە کە زانیمان نووسەر چۆن هاتۆتە ناو نمایش بگومان کارئاسانی مان بۆدەکات تاپێگەی نووسەر بدۆزینەوە لەنمایشدا کە بەپێی سیستمی ئەم بەرهەمە بەم جۆرە دەیخوێنمەوە :

- دەق و نووسەر لەنماشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری) دا :

ناسینی باکگراوندی نووسەر : بریتیەلە قوتابخانەی تەعبیری و کاریگەری (فەلسەفەی کانت) چۆن ؟ گەرکەمێك بابەتەکە سادەو ڕوونتر بکەمەوە کەدەڵێن کاریگەری قوتابخانەی تەعبیری واتە لەڕووی ئەدەبی و هونەریەوە دەکەوێتە کۆی ئەم دەقە نمایشکراوەوە یان چۆن تەعبیری لێکراوە ؟ لەڕووی فەلسەفەی کانت زیاتر لەڕووئیای هاوبەشدا بەدیاردەکەوێت کەروئیای ئەم بەرهەمە بریتیەلە بوونی : (بیری فەلسەفی و بیری سەرەکی و بینای درامی) کەبەشێوەی جۆراو جۆر بەیان کراون . تەعبیریەت چیە؟ و چۆن هاتە ناو پرۆسەکەوە؟
(تەعبیریەت غەریبایەتی مرۆڤ لەجیهانی سەرمایەداریدا دەردەبڕێت . ئەومرۆڤەی لەناو هەزاراندا دەژیا بەڵام غەریبە لێیان … زۆری خەڵك و جەنجاڵی شار ، پتر نامۆیی دەسکەنێت .. مرۆڤیش دەبێتە بەشێشتێك لەشتەکان ، تەنانەت بۆ هێزترینی شتەکانیش) (2)گەر لەوچەند ڕستەیە ورد بینەوە هەردووکارەکتەری ژن و پیاو لەم دەقەدا غەریبیان بەیەکتر لە ئاستێکدایە کە مرۆڤ سەری دە سوڕمێت لەو پەیوەندیە تاڕادەی زۆربەی کات دەکەوێتە گومانی ئەوەی بەڕاستی ئەم دوانە چی یەکترن ؟ لەناو خەڵکی زۆرەوە بۆ گۆشەی ماڵێك و لەوێشەوە بۆخواردنەوەی مەی و تەنانەت یەکتر بەکارهێنانیش بۆ ئەوەی بۆوا بەیەکتری بهێنن ئەمە ئەو دۆزەیەکە ڕیبازی نووسەر لەئەدەبدا دەکاتە ئامادەبوویەکی گرنگ و کاریگەرو بەجۆرێك هەست نەکەین نووسەر لەنمایشدا بوونی نییە .

- کە باس لە ڕوئیاش دەکەین بۆهەرسێ دێخەکە بەبێ َتێگەیشتن لە فەلسەفەی کانت کەمێك بابەتەکە ئاڵۆز دەکات ئەوەی من مەبەستمە لێرەدا بیڵێم بەهیچ جۆرێك قسەکردن نیە لەفەلسەفەی کانت بە ئەندازەی ئەوکاریگەریانەیە کەلەدەقدا بەدی دەکرێت بۆنمونە : (کانت لەبابەتەوە دەست پێدەکات و ئاوەز دەکات بە پێوەر بۆ توانای هەستەنگاندن و حوکمدان ئەوجا ویست و توانای تاکەکەس بۆ تێگەیشتن و خەمڵاندن ، دواتر هەبژاردن و بیاردان (3)گەرلەم تێگەیشتنەوە بۆوانینە باسەکە دەبینین لەناو بازنەی ناسینی نووسەردا بەتەواوی لەهەریەکە لە کارەکتەرەکانی (ژن وپیاو) دابەدی دەکرێن و هەمووئەوەی کەباسم کرد دەی سەلمێنێت کە دەقی نمایش لەسنوری بازنەی نووسەردا و لەفەلەکی نووسەر دوورنەکەوتێتەوە .

سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی : (کۆشەکانی ژیانی هاوسەری):

- نەخشەی هونەری یان تەقنی (4)بەکوردی دیمەنسازی، سینۆگرافیا بە ئینگلیزی – Scenography

مەبەست لە هەموو بەشکانی پێکهاتەی دیمەنێکی شانۆیە هەرلە "دیکۆر ، رووناکی ، ئارایشت ، جل وبەرگ ، ئێکسسوار، موزیك وهتد " گەرتەماشا بکەین ئەم بەرهەمە بەشی زۆری پێکهاتەکان لە ناو دیکۆردا بەدی دەکرا لەگەڵ ئێکسسوارات وکەل و پەلەکانی تر و بەشێوەیکی کەمتر بووناکی و کەمتریش بە موزیك و جل و بەرگ و ئارایشت و هتد سادەو ساکار بووك وەکو ئەوەی لەژیانی ئاسایی و کەتوار –واقع- یدا هەیە وبێگومان من وەکو وەرگرێك هەستم کرد ئەوە بووك ئەکاردانەوەیەکەلە ئەنجامی ژیانی رۆژانەوە بەدەست دێت و هەستم نەکرد شتێکی تر هەبێت کە زەرور بێت لەنمایشەکەدا و زیانێکی بەکەش و بارودۆخە دەرونیەکە گەیان بێت هەر لە مزاج و بیرو بۆچونی کەسەکان و سروشتی ئەم ماڵە و هەواسین و شێوازی دانانی تابلۆکان و پەرت و بڵاویەکەی و کۆکردنەوە و کتێبخانەو پەردەو هتد کە بەبۆچوونی من ئەو پەرتەوازەیی و نارێکیە دەگەیتەوە بۆئەو ژینگەیەی پێشووی ئەوماڵە کەبەو جۆرە بەجێیان هێشتووەو چونەتە دەرەوەو لەگەڵانەوەیاندا هەوڵی یەکخستنەوەی دەدەن بەگشتی پێم خۆشە لەسەردوو ئاست سینۆگرافیا بخوێنمەوە .

سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):

تەعبیریەت : هەموو ئەو مانیفێستوو بەرنامە تیئۆریانەی لەتەعبیریەتەوە دەرچوون هاوبەشن : لەوانگە هەمەلایی یەکەیان بۆئادەمیزادی خاوەن رۆح و لەش و دەروون و هەست لەیەکتدا … لەبەر ئەمە هەر لە سەرەتاوە بەرهەستی ئەوتە فۆرمالیست و ئیستاتیکی یە پەتیانەیان کردن کەتەنها بۆ بەدی هێنانی فۆرمی تەواو(…) ئازادکردنی واقیع لە چوارچێوەکانی ، ئازاد کردنی ئێمە لەواقع وەتێپەکردنی نەك بە پەنا بەر ئامێازە تایبەتی یەکانی (5) ئەمەش بەونی لە سینۆگرافیای نمایشی شانۆیی کێشەکانی ژیانی هاوسەری دا بینراون و هەستم پێکردوون .

سایکۆلۆجیا

بەلای یەنگەوە کاری هونەری دیاردەیەکی سایکۆلۆژی ، رەنگە زۆر هۆی کەسی و هۆگەزی بۆ ئاگایی ووون بکاتەوە (…) قوتابخانەی فرۆید، هەموو هونەرمەندان بە(نەرجسی) دادەنا ، واتە پێگەیشتنی سایکۆلۆژیان تەواو نەبووە (7) ئەمە دەمانبات بەرەو ئەوەی خوێندنەوە بۆ بارستەو هێنگ و شێوازی دانان وپەرت و بڵاوی ئەو سینۆگرافیایەو دواتر هەوڵدان بۆ بووکخستنەوەی ئەو شپرزەی و

دۆخەسایکۆلۆجیەی بەتایبەتی لە تابلۆکاندا تەواو کەشکی دەروونی هەموارکراوی هونەریمان پێدەبەخشن و دۆخی مزاجی بۆ نمایشەکە ئادەگرت و یارمەتیدەرێکی باشی بەهامیزاجی و دەروونیەکانی نمایش بوو .

نواندن لە نمایشی شانۆیی : (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):
یەکێك لەتوخمە جددی و کاریگەرەکانی نمایش بریتی بوو لەو نواندنە قوڵ و سایکۆلۆژیەی هەریەك لەئەکتەرە بەشداربووەکانی نمایش کەلەووی ڕیتم و دەنگ و جەستە وتەکنیکی نواندنەوە لەئاستێکی باڵاو بەرزدا دەبینرا بەجۆرێك کردارەکان هەستێکی قوڵ و ناوەکی و جوانیان پێشکەش دەکرد دەتوانم بەم هێلکاریە نمایشەکە لەووی نواندنەوە بخوێنمەوە :
کردار + هەست) بە یارمەتی سایکۆلۆژیا (نواندن + ئیستاتیکا))
کردارەکانی نواندن لەناوەوە بۆدەرەوەو نەرم و ناسك و هەندێکجار تووندو پڕبەجۆرێك من وەك بینەرێك هەستم نەدەکرد ئەوە نواندنە بەکو دیالۆگ وتنەکان و ددان پێدانان و دەرچەی پیتەکان و هێزی دەنگی ئەکتەرەکان لە ووی چینەکانی دەنگ و دروست بەکارهێنانیان وای دەکرد زیاتر چۆڕ لەو شوازە پێشکەشکردنەوەربگرم ، بەڵادەیەك هەندێك جار ئەوەندە تێکەڵ بەنمایش دەبووم بەدیار ئەو دۆخە سایکۆلۆژیەوە خەنی و ئاسوودەبم کە نواندێکی ڕاستگۆیانەو ئیستاتیکی و پڕلە چێژبوو بۆ من .
دەرهێنان لەنمایشی شانۆیی (کێشەکانی ژیانی هاوسەری):
ئەگەر چی بنەما سەرەکیەکانی کاری دەرهێنان لەم نمایشەدا بوونیان هەبوو بەڵام لەڕاستیدا وەکو کاری دەرهێنەر ودەرهێنان وون بوو بەڵادەی ئەوەی نمایشەکە کەوتبووە سەرپێکهاتەکانی تری نمایش بۆنمونە : (پێکهاتن و تصویرو ئیقاع و پانتۆو جولَەَ) وەربگرین دەبینین وەك هەگەزێك کاری وردی تیانەکرابوو ئەوەی تری کەهەبوو لە ڕووی سینۆگرافیاو نواندنەوە بەرجەستە دەبوو نەك وەك پسپۆریەك کەلەڕاستیدا بۆی هەبوو چەند ڕیسکێك –مجازفە- یەکی هونەری بکردبایە لە بەرکارهێنانی جوگرافیاو پانتایی نمایش و ڕێتمی نمایشەکەدا بەڵام بەگشتی وەك نمایشێکی هونەری شایستەو سەنگین بووکە دەکرێت مرۆڤ بەو جۆرە بەرهەمانە ئاسودە بێت .
لەکۆتاییدا دەمەوێت بڵێم ئەم سەرنجانەی من تەنها وەکو بینەرێکی ئاسایی و ستادەی شانۆ وەربگرن ، لەبەر گرنگی بەرهەمەکە بەشایستەی قسەکردنم زانی و ئومێدی بەردەوامی وکاری زیاتر بۆستافی نمایش و سوپاس بۆئەوەی کەچێژو هونەریان پێداین .

سەرچاوەکان :

(1
https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A5%D8%B1%D9%8A%D9%83_%D8%A5%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%8A%D9%84_%D8%B4%D9%85%D9%8A%D8%AA

2)کەمال میراودەلی ، فەلسەفەی جوانی وهونەر (ئیستاتیکا) لەباوکراوەکانی زانکۆی سلێمانی ساڵی 1979ل298 3) کەریم مستەفا ، فەلسەفە بەمندالان P4Cزنجیری کتێبی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ،کتێبی سەردەم ژمارە(583) ل45 4)

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%88%D8%BA%D8%B1%D8%A7%D9%81%D9%8A%D8%A7

5) کەمال میراودەلی ، فەلسەفەی جوانی وهونەر (ئیستاتیکا) لەباوکراوەکانی زانکۆی سلێمانی ساڵی 1979ل300 6) هەمان سەرچاوە ل329

دۆرسکانی ناڕەزایەتی سودان و جەزائیر … نوری بەشیر

پێشڕەوێکان و لاوازیەکان

ناڕەزایەتی و خرۆشانە جەماوەریەکان لە هەردوو وڵاتی سودان و جەزایر لەگەڵەک رووە لەکچونیان هەیە، چ لە ناڕەزایەتی و داواکاریەکانیان چ لە چوونە پێشەوە بەردوامی بووندا و چ لە زوعف و ناڕوشنیکاندا.

ئەم وڵاتانە وەک دوو لە وڵاتانی سەرمایەداری و کۆمەڵگەی چینایەتی کە دەسەڵاتی دیکتاتۆرو عەسکەرتاریەتی بوتەفلیقەو عومەر حەسەن بەشیر کە هەر یەکەیان بە چەند دەیە دەسەڵاتدار بوون و سەرچاوەی نەهامەتیەکان بوون کە کۆمەڵگەیان نوقمی سەرکوتی سیاسی و بێکاری و برسیەتی و کوشتار کردووە، بۆیە ناڕەزایەتیەکان راستەوخۆ لەخوارەوەی کۆمەڵگەوە لەبەرامبەر دەسەڵاتکی سەرکوت و تاڵانکاری عەسکەریدایە و داواکاریەکان بە نان و ئازادیە.

پێشڕەوێکان لە ناڕەزایەتیەکانی ئەم دوو وڵاتدا

خاڵی بەرجەستەی ئەم ناڕەزایەتیانە بەردەوامیەتی لەدوای دەست

لەکارکەشانووی هەریەک لە عەبدولعەزیز بوتەفلیقەو عومەر حەسەن بەشیردا، لووتکەش واوەتر داواکاری دەست لەکارکەشانووەو زیندانکردن و دادگاییکردنی هەموو کەسایەتیەکانی سەر بەو دوو دیکتاتۆرانەن کە ئێستا دەیانووت ببنە جێگرەوەیان، وەک ئووی لە جەزایر دژی دەسەڵاتی عەبدولقادر بن ساحن کە سەرکی ئەنجومەنی گەل دەڵێت تا ماوەی ٩٠ رۆژ بەشووی کاتی بکرێتە سەرکی وەزات، بەڵام خەپیشاندەران کە داوای ئاوگۆڕی ریشەیی دەکەن و دەڵێن ناوبراو دەستوپێوەندی رژێمەکەی بوتەفلیقەیەو دەڵێن دەبێت بڕوات.
بەهەمانشێوە لەسودانیش بەدوای ئووی دەست لەکارکەشانووی عومەر بەشیرداو وەرگرتنی پێستی سەرکی ئەنجوومەنی سەربازی لەلایەن عەوەز بن عەوفەوە، ناڕەزایەتیکان دانیشتووانی سودانی گرتەوە کە بن عەوف ڕەمزی دەسەڵاتی عومەر حەسەن بەشیرەو دەبێت لاچێت و وەک ئەو دەبێت زیندان و دادگایی بکرێت، بەیە هەر بەزووی پاش ڕۆژێک لە سویند خواردن دەستی لەکار کەشایەوەو ئێستا کەسێکی تریان داناوە بەناوی فەریقی یەکەم "عبدولفتاح البرهان" کە کۆمەڵێک وەعدەو بەڵێنی داوە، بەڵام خەپیشاندەران بەردەوامن و داوای دەسەڵاتی مەدەنی دەکەن .
خاڵیکی پرشنگدار لە ناڕەزایەتیکانی ئەم دوو وڵاتەدا بەشداریکردنی ژنان و لاوان و زەربەی جەماوەری چەوساوەو کەمدەرامەتی کەمگەیە، هەروەها لەسودان بەشداریکردنی حزبی شیوعی سودانێ "بەجیا لەووی من هەر تێبینیەکم لەسەر ئەم حزبە هەبێت، بەشداریکردنیان لەناو ئەو هەزگەلە قەومی ئیسلامیانەدا لەپاڵ ژنان و لاواندا گرنگە" لە ناڕەزایەتیکاندا کە داواکاری ئاوگۆڕی ریشەیی و حوکمی مەدەنی دەکەن لە وڵاتدا.
لاوازیکانی ئەم ناڕەزایەتیانەی سودان و جەزائیر
ناڕەزایەتی و داواکاری سودان و جەزائیر، هەروەک ناڕەزایەتیکانی عێراق، کوردستان، ئێران و زۆریک لە وڵاتکانی تر دژی دەسەڵاتدارانکی سەرکوت و مافیاو عەسکەرتاریەت و میلشیایی و بنەماڵەییەو بە داواکاری نان و ئازادی و خۆشگوزەرانیە.

ئووی ناڕەزایەتی ئەم دوو وڵاتە لە خرۆشان و ناڕەزایەتیکانی وڵاتانی تونس و میسرو لیبیا و یەمەن و سوریا جیادەکاتەوە ئووێە، کە داواکاری ڕۆشتنی هەموو… دەستوپێوەندکانی دەسەڵاتەو لە جێگەیدا داوای دەسەڵاتکی مەدەنی دەکەن، بەڵام هەموو ئەو ڕووداوانەو، بەم ڕووداوە تازانەشەوە ناڕەشنیەک هەیە کە دەیانووت دەسەڵات بەوخۆنن، بەڵام بەدیلکی چینایەتیان نییە کە بە قازانجی زەربەی خەڵکی بەشمەینەت بێت کە هاتوونەتە مەیدان.

لەبەرئەوەی بەرژوەندی لەهیچ وەختێکدا تەنیا نییە، رەشتی ئەو سەرکەوتنەی ئابووری کە چەندین دەیە دەستەبژێکی گەندەڵ و دکتاتۆریان هەبوو دەکەنە قوربانی کە نوێنەرکانیان عومەر حسن بەشیرو بەتەفلیقە بوو، بەڵام سیستەم و دەستەبژێک کە بەرژەوەندی هەمووپان دەپارێزێت دەستبەرداری نابن.
بەتەفلیقە نەک تەنیا کەیسی کوشتاری ناوخۆی جەزایری هەیە، بەڵکو کەیسی گەندەڵبشی هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێستا دەیانەوێت وەک ئەوکاتی علی عبدوڵا سالح و بەشار ئەسەد بیپارێزن و زەمانەتیان بە شەوێک بە بکەن هەتا ئەگەر ئەمانەش بکەنە قوربانی و لەدەستەبات لایان بەرن ئەوە دەستەباتی خەزانی بەرژوازی دەپارێزن و نایانەوێت دەستەبات بکەوێتە دەست خەڵک و نوێنەری خەڵك.

بە عومەر بەشیریش بەهەمانشێوەیو لە ژێر دەستەباتی خەیاندا هەشتویانەتەوەو دەیانەوێت فریوکارێک بکەن، لە کەیسی ناوخۆو دەرکی تاوانکانی دەربازی بکەن لەدادگایی و هەم بەشەک لەدەستوپێوەندی بهێنەوە بە پارێزگاری لە ستەم و دەستەباتی بەرژوازی سودانی و سەرمایەدارانی ناوخۆو دەرەوە.
ناڕەزایەتیکانی کوردستان لە ٢٠١١ دا هەمان نموونەیکی تری لەناوچەکەدا بە رزگارکردنی دەستەبات و خەزانی بەرژوازی کوردی کە ئەپزسیۆنی بەرژوازی گەڵان توانی پێی هەستێت، باشترین ناڕەزایەتی لەم سالانەی رابردوودا کە وەک تەجروبەیەک سەیری بکرێت ناڕەزایەتیکانی کرێکارانی حەوت تەپەی ئێران، بەڵام لەبەر سەراسەری نەبوونەوەی ئەم ناڕەزایەتیانە بەرژوازی جمهوری ئیسلامی ئێران بە فریوکاری و سەرکوت و زیندان پاشکەشێیکی بەسەردا سەپاندوون.

نەبوونی بەدیلی دەستەباتی شورایی لە ناڕەزایەتیکانی سودان و جەزایردا !
ئەم ناڕەزایەتیانە راستەوخۆ داواکاری خواستی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکەش و ژنان و لاوانی کەمگەیەو دەیانەوێت دەستەباتی سەربازی و سەرکوت و دیکتاتۆری بەوات و لە جگەیدا دەستەباتی مەدەنی بەتەسەرکار، بەڵام ئەمە هەموو خواست و دواکاریکانی خەڵک ناهێنێتەدی، لەبەر ئەوەی هەر لەسەرتاوە دەیانەوێت دەستەبات بەوخۆن و بەڵام بەدیلکی ڕەشن بەقازانجی خەیانیان نییە لە جگەیدا.
لە زەرەک لەوەتانی دنیادا دەستەبات مەدەنیە، هەتا لە ئەوروپادا زەرەک لەمافە مەدەنیەکان پارێزراوە، بەڵام دەستەبات سەرمایەداریەو لەبەرژەوەندیکانی چینی بەرژوازی سەرمایەداران دەستەبات دەکەن و

پەیوەندی وەاتانیش لەسەر ئەمە دادەمەزرێنن.

بەیە ئەم خەپیشاندانانەی ئێستای سودان و جەزایریش لە غیابی دەسەڵاتی شورایی و جەماوەریدا، لە غیابی چینی کرێکارو حزبی چینایەتی کرێکاری و کۆمۆنیستی کە نوێنرایەتی بەرژەوەندیەکانی ژنان و لاوان و کەمدەرامەتی کۆمەڵگە بکات، لە ناو زەلکاوی وەاتانی کۆنەپەرستی ناوچەکەو جەنگی ترسناکی لیبیاو دەسەڵاتی سەربازی و ئیسلامی و قەومی ناوچەکە و زەرەک وەاتانی تردا بەبە بەدیلی چینایەتی و گرتندەستی دەسەڵات لەرێگای شوراکانی خەڵکەوەو لەناوبردنی سەرجەم دەسەڵاتی دیکتاتاری وعەسکەرتاریەت و میلیشیایان، ئەوا لەباشترین حاڵەتدا چەند ریفەرمێکی بەرژوازی بە پاشکۆی بەناەزایەتی و داواکاریەکان سەرەنجام خەڵک ڕەوانەی ماڵەوە دەکەن و جارێکی تر دەسەڵاتی بنەماڵەی بەرژوازی بشۆوێکی ترو ڕەنگێکی ترەو شەخسێکی تر بە سەرکایەتی بەردەوامی بەدەسەڵات دەدەن.

ناوەڕاستی ئەپریلی ۲۰۱۹

ئایا مەسرور بارزانی هەڵکانی نێچیرڤان بارزانی دووبارە دەکاتەوە ؟ … عەبدولڕەحمان مەولود

کاتی پێکهێنانی حکومەتی مەسرور بارزانی نزیك بێتەوە. گەلان ئازیەو یەکێتیش لە ئازیبوون نزیك بێتەوە؛ یەکگرتوو لە گیرفانی پارتیەو کەسیش لەسەر ئازیبون و نەبونی کەمەل ناوەستی. هەر بۆیە، بەم نزیکانە مەسرور بارزانی حکومەتی نوێ پێك دێنێت.
بەڵای من خالی هەرە گرنگ لەم حکومەتە نوێیە کە پێویستە چاودێری بکرێت ئەویە: ئایامەسرور بارزانی هەڵکانی نێچرڤان دووبارە دەکاتەوە؟
لە کەس شاراوە نیە کە نێچیرڤان بارزانی پیاو یەکەمی تورکیایە لە

کوردستان. لە بیست ساڵی ڕابردو نێچیرڤان بارزانی لە ڕووی ئابوری و سیاسی پشتوانی بێنسوری ئوردوگان و حیزبەکەی بوو.
نێچرڤان بارزانی، لە باری ئابوریەوە:
١. کوردستانی کردە بازاری تورکیا و شوێنی ساغکردنەوەی کەلوپەلی تورکی. ساڵانە تورکیا بای چەندین ملیار دۆلار کاڵا لە بازاری کوردستان دەفرۆشت.
٢. هەرچی داهاتی نەوت و داهاتیتری کوردستانە خستە بانکەکانی تورکیا و ئەوان سودی ئاژانە لەو پارانە وەردەگرن.
بە نمونە، ئەگەر تورکیا لە ساڵێکدا بە هەر سەد دۆلار قازانجی سە دۆلار بکات، ئەوا لە ئاژێکدا زیاتر لە ٨٢ هەزار و ١٩١ قازانج دەکات بە هەر ملیارێك دۆلاری کوردستان لە بانکەکانی تورکیا بێت (1,000,000,000*0.03/365).
٣. ئەو کاتەی نەوتی کەرکوك لە ئاگای کوردستان دەفرۆشرا، پارەی ئەو نەوتەشی لە تورکیا دانا.
٤. نەوتی کوردستان و کەرکوکی هەرزان فرۆش دەدا بە تورکیا و کەمپانیەکانی گواستنەوەی نەوتی تورکی.
لە باری سیاسیشەوە:
١. دژایەتی بکەتایی پارتی کرێکارنی کوردستانی کردوە
٢. دژایەتی بە سنوری ئاژاوای کوردستانی کردوە.
٣. کۆلان بە کۆلان لە کوردستانی باکور دەگەرا دەنگ بە ئوردوگان بکاتەوە لەسەر حیسابی هەدەپە.

نێچیرڤان لەبەرامبەر ئەم خزمەتی بە تورکیا چی دەست کەوتوە ؟
تەنها شتێك نێچیرڤان لە بەرامبەر بونی بە پیاوی یەکەمی تورکیا دەستیکەوت پشتیوانی ئوردگان بووە لە پگەی نێچیرڤان بارزانی لە ناو پارتی و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا.
با بزانین بە پشتیوانیکردن تەنها شتە نێچیرڤان بەدەستی هێناوە:
سەیرکە، سەرای ئەو هەمو خزمەتەی نێچیرڤان بە تورکیای کرد، لە ئەستاشدا ئای گشتی تورکیا سەبارەت بە کێشەی کورد زۆر لە دوای ئای گشتی عەرەب و فارسیشە.
لەسەرو بەندی ئیفراندەم کەباس لە پکهێنانی دەولەتی کوردی دەکرا، ژمارەیەکی زۆر لەسەرکردە عیراقیەکان، لە نێویان کۆنە سەرکی پەرلەمانی عیراقی و سەرۆك وەزیرانی ئەستاش دژایەتی دوژمنکارانەیان نەکرد. ئەوەی یەکەم(مەحمود مەشهەدانی) پشتیوانی دەکرد و ئەوەی دواییش (عادل عەبدولمهدی) پێی باش نەبوو. بەگشتی، ئای گشتی عەراقی و عەرەبی سەبارەت بە کوردستان بە ئیجابیانە گەیانکاری گەورەی بەسەردا هاتووە . لە ئەرانیش هیچ نەبەت ولایەتێك

هەیە بۆناوی کوردستان و دژایەتی ناوی کورد و کوردستان ناکەن.
تەنها شونك لە گەی زەوی کە خەلك و حکومەت دژایەتی کورد بکەن تورکیایە؛ حکومەت ئاگری ئەم دوژمنکاریەش دژی کورد ڕۆژ دوای ڕۆژیش خەشتر دەکات.
ئەگەریش دەڵێن تورکیا لە کوردستان بیناسازی کردوەو فڕۆکەخانەی کردەتوە، ئەوا جگەلەوەی بەپارەی خەیالی کراون، پاش چەند سالی تەری بیناکان لە نەبوونی خزمەتی بەردەوام (Maintenance) دەبنە بارگرانی (Liability) و فڕۆکەخانەش هەرکاتك تورکیا ئارەزوی لە بەت دایدەخات، وەك ئەوەی سەبارەت بە فڕۆکەخانەی سلەمانی کردویەتی.
تورکیا نەك چارە نیيە بە کەشە سەرکیەکانی کوردستان وەك کارەبا و بەپیشەسازیکردنی کوردستان، بەڵکە ڕۆگرە لە چارەکردنی هەر کەشەیەکی کوردستان. تورکیا خوازیاری ئەو بوو هەرەمی کوردستان گۆڕگان خواردوی داعش بکرێت بە ئەوەی بەیجارەکی دەست بەسەر هەرەمدا بگرێت
هەر بۆیە، بۆەای من هەرکەسەك بێتە سەر کار دەبەت خەی دوور بخاتوە لە ئابردووی (Legacy) نەچیرڤان بارزانی. سەردانەکەی مەسعود بارزانی بۆ لای عادل عەبدولمەهدی لە دوای ڕیفراندەم ئاگەر مەبەست لەی گەرانی سیاسەتی پارتی بەت بۆئاراستەی ئاگرتنی پارسەنگی هەز لە نێوان عیراق و تورکیا کارەکی باش بوو.
هەرەمی کوردستان پێویست ناکات لە نێوان عیراق و تورکیا یەکەکیان هەلبژێرێت وەك نەچیرڤان تورکیای هەلبژارد. هەرەمی کوردستان پێویستە بە هاوسەنگی پێوەندی لەگەل هەموان ئاگرێت.
هەرەمی کوردستان پێیوست ناکات دژایەتی تورکیا بکات، بەڵام ناش بەت ئەوەی لە بەرژەوەندی تورکیا بەت بە لە بەرژەوەندی کوردستانی بزانێت.
ئیستا کە تورکیا ناهەڵەت پارێزگارەکی کورد بە کەرکوك دابنرێت، دانانی پاریزگارەکی کورد لە کەرکوك نیشانەی سەرەتای کۆتایی دەسەلاتی تورکیا وسەردەمی نەچرڤان بارزانی دەبەت بەسەر حکومەتی هەرەمی کورستان. پێویستە ئەم کارە زوو یان درەنگ بکرێت. مەسرور بارزانی پێویستە لەم بابەتە تێبگات و یەکێتیش نیبەستەتوە بەمەسەلەی پێکهێنانی حکومەت، بەڵام پێویستە بکرێت و مافی هەلبژاردنە.
سەردەمی شوە حکومرانی تورکیا هاوشیوەی سەردەمی ئەتەمبیلی لادا و مەسکەفیس بەسەرچوە. تورکیا نایوەت بگەریت و دژایەتی گەلانکاری دەکات. تورکیا دیویت لە ڕۆگەی کرینی سیستەمی دژە فڕۆکەی (S-400)ی دژی گەرانکاری حەتمی تورکیا بوستەتوەو دریژە بەم شوە

حکومرانیە ناسردەمیانەی ئەستای بدات کە لەسەر بنەمای هالاواردنی نژادی (apartheid) وەستاوە.
بەڵام، چەن بەرنامە ئەتەمیەکەی ئێران ناتوانیت ڕێگای بە روخانی حەتمی ئێران بگرێت، ئاواش کرینی سیستەمی (S-400)یش دادی تورکیا نادات، . تورکیا دەروخێت و هەلدەوشێتەوە، تەنها مەسەلەکە کاتە.
هەرەمی کوردستان پەیوستە خۆی بە ئەو گەڕانە ئامادە بکات.
تورکیا تاکو ئیستا دەستی لە نەچیرقان بازانی بەرنەداوە، بە ناراستەوخۆش دژایەتی حکومەتی مەسرو بارزانی دەکات. ئەوەندە بەس وتارەکانی ئیبوار کەرەم وەلی لە ڕەواو بخوێنیەوەو بە ئەوەی لەم ئاراستەیە بگەیت.
پەیوستە هەموان لە بیری ئەوە دابن، کە حکومەتی نوێی کوردستان کار بە بەرژەندیە بالاکانی کوردستان و خەلکی کوردستان بکات و سیاسەتکی هاوسەنگی لەگەل عیراق و هاوسەکانی هەبێت. بە پارتیش پەیوستە کەشە سیاسەکانی لەگەل هەزە سیاسەکانی ناوچە (پەکەکە) بەڕێگای دانوستاندن چارەسەر بکات. پەیوستە هەموان بگومان بن کەوا کەشە گەورەکە تورکیایە، هەموو کەشەکانیتر بەبەراورد بە دژایەتی تورکیا بە کورد لاوەکین.
تە سەیرکە، بزانە ساڵانە نەچیرقان چەند سەردانی بەغدا، سلەمانی و کەرکوك دەکات بەبەراورد بە ئەنقەر و ئەستەمبەل ئینجا لەوە دەگەی کە تورکیا لە کەوە گوێی لە کوردستان کردوە؛کەتایی هەنان بژەردەستی تورکیا و حوکمرانی هەرەمی کوردستان لە لایەن تورکیا پەیوستی بەکاری هاوبەش و هاوکاری هەموانە.

عەبدولڕەحمان مەولود
پرۆفسۆری یاریدەر/ زانکۆی لەریە
واترلو/کەنەدا

فەرهاد پیربال، جیاواز و

ڕاستەقینە … ئاری ژندینی

فەرهاد پیربال , نووسەروشاعیرومامۆستایی زانکۆ یەك لەو نووسەرانەی دوایی ساڵی 1991 لە باشووری کوردستان بە ستایلکی نوێ لە کۆمەگەی کوردی و ئەدەبی کوردی خۆی نیشانداوهاتە مەیدانی ڕۆشنبیری وفەرهەنگی کوردی, فەرهاد پیربال تەواو جیاوازو ڕاستەقینە بە ویژدانەوە بۆ پیشەکەی کە ڕۆشنبیرە لە بەرهەم و هەڵوێستەکانی دەردەکەوێ دوور لە ریکلام وقازانجی شەخشی بەرهەمە ئەدەبی و ڕۆشنبیری و هەڵسوکەوتەکانی شاهێدی 90% ژیانی ئەو نووسەرەیە.

فەرهاد پیربال جیاوازوڕاستەقینە بۆ ئەدەب و هونەر خۆقاوە ئەدەب و هونەر ئەوی جوانکردووە ئەویش ئەدەب و هونەری جوانکردووە, ئەم نووسەرە یەك لەو نووسەرانەیە ژیانی خۆی وەك پشمەرگەیەك تەرخانکردووە بۆ خزمەتی میللەتەکەی هەردەم خەمخۆری ئەوەیە کۆمەگە هوشیاروچاوکراوەو ئازاد وشتی نوێ وەدەرن تا ئاستی داهێنان کۆمەگە پشبخات, بە پێی پێوەری ڕۆشنبیر ڕۆشنبیرە هەڵوێستی مرۆیی و مرۆڤایەتی و نیشتیمان پەروەری نواندووە و بوەر بووە لە قسەو ڕفتارەکان و ئەو قەیرانانەی بەسەر کۆمەگە داهاتووە لە رابردوو و ئێستادا,لە زربەی هەڵوێست و بواری ڕۆشنبیروئەدەب و هونەر جگایی سەرنجی گەنج و لاوان و تاکی کورد بووە نزیکەی چارەگە سەدەیەکە بەردەوامە وەك ئەستێرەیەکی درەوشاوە لە ئاسمانی ئەدەب و ڕۆشنبیری و کۆمەگەی کوردی درەوشاوەیە .

ئەو فەرهاد پیربالە زۆر پێویست بوو لە دوایی ساڵی 1991وە خێیشی دەزانی کەسانیکیش دەزانن ڕۆلی کاریگەرووروژێنەری هەبووە لە دەرخستنی ڕاستیەکان و ڕاشکاو ئاسا وەك سیمبولێك بۆ ئاشتی و هۆشیاری کۆمەگە و هەڵوێست .

فەرهاد پیربال لە ڕۆی کتێبە ناوازەوبە پێزەکانی توانیویەتی فەرهەنگ و ئەدەب و کایەی ڕۆشنبیری کوردی دەولەمەند بکات و بگەشێتەوە قۆناغێکی نوێ و بە نرخ دەسپێبکات و بخوڤێنێ لە خەباتی ڕۆشنبیری و هونەری وەك ئەدیبێك و نووسەرێکی پرۆفیشناڵ وئەکادیمی و دوور لە لۆکالی و جیهانی خۆی پیشانبدات, فەرهاد پیربال توانیەیەتی پرس و کێشە بوروژێنی وگەم بشێە قۆنی بوەرانە ڕووبەرووبی نەهامەتیەکان دەبێتەوە چونکە فەرهاد پیربال بۆ ئەوە خوڤاوەو ڕاستەقینەیە گەر نا فەرهاد پیربال نییەونەبووە, قسەورەفتارەکانی نزیکە لە هونەرەکانی ەوانبژی و هونەری ریالیزم

و هونەری سوریالیزم و هونەری سیمبۆلیزم ! , قسەو رەفتارەکانی هونەرە شیعرە وچیرۆکە و رۆمانە وشانۆیە ! تەبیعەت و خوڕ و زەوقی فەرهاد پیربار شەکر نییە بەکو هەنگوینە!

دنیام ئەم نووسەرە جیاوازەواستەقینە تادوا هەناسەی هەر بەم شێوەیە دەمنێتەوە تا رزگاری و سەربەخێیی رشەنبیری و ئەدەب و هونەروکامەگە ! هەردەم مایەی دڵخۆشی و بزوێنەری گەنجان و لاوانە کامەگە بە گشتی , وەك ئەستێرەیەکی درەوشاوە لە ئاسمانی باشووری کوردستان, گەر فەرهاد پیربار نەبووایە دەبووایە ئەم بۆ شایە لە ئەدەب ورشنبیری وهونەری کوردی هەر بە بەتاڵ دەمایەوە چونکە وای دەبینم ئەم نووسەرە خەق نەکراوە بەکو دروستکراوە بۆ خزمەتی نەتەوەکەی !
فەرهاد پیربار دەتوانێ وەك کەسانێك کە ڕشەنبیرن و نووسەرن بە کێیی و ماتی و بێدەنگ بنووسێت و قسە بکات و گیرفانی خێیی گەرم بکات ژیانی تایبەتی خێیی بپارێزێ بەام بە پێچەوانەوە وای نەکرد ئەوە جیاواز و ڕاستەقینەیە ئەوە ڕشەنبیرە .

نامەکانی ئیشق … 12 …سەردار جاف

هەموو بەیانییەك

27 – بەیانیەك بە جۆەی شنە تەنگبوونی دم هەوەرنە، خەندە و بزەیەك بە دیاری ەاون بکە با کەنەفتی دوو ژی بووریم لە هەگبەی سەفەری بۆ گەانەوە بنم ، جارکی دی ئەو متەکە سپە و وەیشوومە نەك دەرگای ناخمان گوزەری هاموشۆی ئەویندارییشمان پەی پێ نەبا، ئەمە بە باوەشك بخچەی پێ موژدەوە بگەوە، خانمە ئەویندارەکەی سەر بەەی ئیشقی کەمانجەژەنینم ئەم دوو ژە قەەمی سم تەزیوی زویر بوون نییە وا نامەکانی ئیشقی بۆ بەر کانی بەر نیگاکانت نەنوسیوە، ئەزیزەکەم وەك هەر پشوویەك هەفتانە دوو فرسخە ر دەکانم دەبنە چینی بەر مەرقەدەکانی حەوانەوەی خشەویستیمان خێی لە هەگبە دەخزنێ و زەنگی مبیلەکەم بە نامەی تێ وەئاگام

دڵنێ ، هێشتان شەوشاتاێی پێخەفمان نەپێچاوەتەوە لە ئامێزن و دەنگەکانمان ئاوگێ دەکەین، هەستەکانی یەك لە نامەی بەیانیانمان جوانتر دەکەین، نەورێز بە جوانتر دەبینین، دڕاندڕمان دەکەین بە گوێ گوێەکەم لە گوێ گوێتر... 25 / 3

28 – بە نێو کارێزی سپێدەما هەنگاو بنێ جەستەم زیغ و چەوی هەنگاوەنگی بن ئاوە و پێی لێبنێ با ئەو تابلێ جوانە بێ کە هێشتان فێچەی هیچ هونەرمەندێ سکێچی نەکێشاوە، وەرە و پێم لێبنێ با ئەوین فێری گەنجان بکەین، تەلیسمی کەچەێی نیشتیمان تێك بشکێنین، ئیرەیی لە بەردەرگای ئەویندارانی ئەوێ بچنینەوە، نەستەلەی شیرینی ڕاستگێیی ئیشق ببارێنین، هەتا بە چڕ ە چەشەی ئیشقەوە وەئاگا بێینەوە، تێ ئەو ژنەی وانەی ژیانت بێ وتمەوە، با کیژانی وڵاتم لە تەوە فێر بن پەیامی جوانی ناخ توشبەرەی سەفەری ژینیان بێ بەر لە جوانی ستایل، شکێمەندی باڵابوونی ژن پەخش بکا بەر لە پرچ و بسك ڕووسووری هاوتایی دابنێ بەر لە سوورکردنی کوێم و لێو، جوانی مەعریفە بێ پاشان فێرمەلەکردنی جەستە وەك ژن ، تێ ژنێکی لە گوێ گوێتر … 29 / 3

29 – ئەم بەیانییە هەستی بیستنت بجوڵێنە گوێ بێ دەنگی دەف و تەهلیلەی ئەوینم هەڵخە ، لە ئای ئای و قەتار ئەڵا وەیسی ئیشقم ڕامێنە، تێ ئەو ژنە تەژیەی لە من، منیش کتێبێکی موحیبەت کە تا ئێستا بێ هیچ ژنێك نەنوسراوە و نەگوتراوە، تێ ئەو دەریا شین و قووڵە جوانەی تا ئێستێ هیچ پیاوێ نەیتوانیوە لە ڕێختا سەوڵی کەشتی تاو بدا، ئەو شەپۆلە بە لرفەی کەناری لماوی ڕادەماڵی و بێ ئامێزی ئیشقتی پەلکێش دەکەی، زریان و تۆفانی تووڕەیی ژنب وونت مرۆڤگەلێی وڵات شەرمندە و خەجاڵەت دەکا، تێ ژنێکی کەس لە ئۆقیانوسی ئیشقت ناگا، ئەو کتێبە جەنجاڵ و ئاڕاستەکاوییەی هێشتان جگە لە من هیچ پیاوێ حەرفێکتی نەخوێندۆتەوە، تێ وشە و ڕستە و نوسینە جوانەکانی منی، هەر منیش دەزانم چیت ..... ؟ تێ لە لە گوێ گوێتری.. 28 / 3

ئەمانیا.

تەنیا پێش پێنج چرکە … هونراوەی: نەوال شەریف … وەرگێڕانی: ئاری بابان

نا، نا تەنها پێش پێنج سانیە
لە بەهەشتەکی دوورودرێژ
رزگارم بوو،
ئاسواری لق وپۆپی لێشم مابوو.
جەستە ئایرسیەکەم
وەک دارستانی چڕ دەسووتا و
چاوکانی ناو بەدەنم
نهێنی بەسەروشوێنی ئازدیهایەکی دەندەبوو.
ئێستا من وەک کەنغەرەک دەنوسم
ئێو گیرفانەی بەچوکانی تیاهەڵدەگرم
لێت لێت بوون و
شتەکانم لەکوێ کەوتوون؟
دوای پێنج چرکە،
لەناو چوارگۆشەیەکدا
جەستەم دەبێتە مەمەکی بەهەست و
گشت چالەکانی جەستەم لەشوێنی خۆی نامێن و
ئاخزێن و ئاتوێنەوە
چێشنی کانی بەرد دەردەن
جەستە گۆی لەزەتی نامێنێ و
وەک مەیمونێک خەم ئەبینم
توکڵە مەز کە ئەکاتەوە و
ئاسودەیی لەژێر پێ جیهاندا بخلیسکێنێ و
بە هەتا هەتایە
فەنابێت

ئەنفال ... پشکۆ ناکام

ـــــــ.لەسەر ئەنفال زۆر ئەووترێت ، هەمووی قسە و پەخشان و موزایەدە و فرەسکی تیمساحە ، تا ئێستا جگە لە تاوانباری بریاردەر کە " بەعس" بوو ، کوردە جە بەجەکارەکانی ئەو جینۆ سایدە لە ناومانا، لە گەڵەکانمانا ، لە شارەکانمانا موعەزەم موکەڵەم ئەژین ،،!! بەڵێ باشترین یاد کردنەوە ئەوەیە کە لە هەڵەبجەی گەورە هەرچی جاش و موستەشاری بەشداربووی ئەنفال هەیە بە نان خواردنەکی شایستە ، بانگ بکرێن و مناڵان و کەس وکاری ئەنفال کراوەکان خواردنی دەعوەتەکە حازر بکەن و بیخەنە بەر دەم میوانەکان ... هەڵەکەش بە دوو تابڵۆی گەورە بەرزنرێتەوە ، تابڵۆی یەکەم " سورەی ئەنفال" و تابڵۆی دووەم وەنە " پورترێت" ـەکی فرەکەوان " تاریق ئەمەزان" دیواری هەڵەکە داپۆشن ، کۆتایی دەعوەتەکەش بە پێشکەش کردنی گوڵەکی زەرد و گوڵەکی سوور بە میوانە خۆشەویستەکان کۆتایی پێ بێ.....

کۆرکووک بۆتە قوربانیی ناکۆکییەکانی پارتی و یەکێتی ... رزگار شوان

نگەڵەوەی کۆرکووک بە سەر کوردستان و هەموو ئەو نهامەتییانەی کە بەسەر خەڵکی کورد لە کۆرکووکدا هاتوون، هەموویان دگەڕێنەوە بۆ ململانێ و ناکۆکییەکانە نێوان پارتی و یەکێتی لە پێناوی بەرژەوەندیی تەسکی حیزبایەتی و کەسایەتییان. ئگەرچی هەر ئەو رژێمە کۆرکووکیان دەرانەند کە سەرکردە نەزانەکانی ئەم دوو حیزبە بە راپەرسی لەسەر کوردستانیەتی کۆرکووک رازیبوون. ناسیاسییەکانی ئەم دوو حیزبە لە گەمە و هونەری سیاسەتدا، زۆر کەمەوار و نەزان و هیچ لەبارن.. یاریزانانی نەزانن و هەمیشە گەیان لێکردوون و لێیان دەکەن.. لە گفتوگۆ و لێگەڕانە سیاسییەکاندا دەرانەدوویانە.. خەبات

و قوربانیدانی چند ساڵی گەلەکەمانیان هەناوەتەوە سەر سەفەر. بۆ ئەوەی کە شەرمەزاربن و وازبهێنن و سەری خۆیان هەڵبگرن. کەچی ئەم میراتە شەرمەزاریانەیان بۆ شووریی بە وچە و بنەماڵەکانیان بەجێهێشتوون.
تا ئەمڕۆش پارتی و یەکێتی و هەموو ئەو پارتانەی لە کوردستان دان، ستراتیژیەتکی سیاسی و نەتەوەیی یەکگرتوویان نیە، نەخشەڕێگایەک و پلانێکی تەکنیکی داڕێژراوی سیاسی و نەتەوەیی کوردیان نیە، لاوازن و نایان توانیوە ژیرانە پێشبینی و دووربینی و وردبینی بکەن و هەموو گریمانە و ئۆگەرەگانی داهاتوو لەبەرچاو بگرن.. ئەوەی بە دەریایەکی فرمێسک و خوێن و بە کیمیاباران و ئەنفال و هەزاران شەهید و وێرانکردنی کوردستان هاتنەدی. سەرکردەکانی ئەم دوو حیزبە دەسەڵاتدارە بە ئاسانی لەسەر مێزی گفتوگۆدا دەڵێندوویانە.. تا ئێستاش بە هیچ کلۆجێک پێنەدەن و وانیان لە شکستی و لە نەهامەتییەکانمان و لە هەڵە مێژوویەکانی رابردوومان وەرنەگرتوون. ئەگینا بە جاری دووەم و سێیەم کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستانیان نادەڵێندە.. لە ڕۆژی (١٦ی/ ئوکتۆبەری/٢٠١٧) دا لە سەدا پێنجای خاکی باشووری کوردستانیان لە دەست دان.. لە ئێستاشدا کەرکووکییەکان باجی ناپاکی و ناکۆکی و ململانییەکانی و رقەبەرایەتیی ئەم دوو حیزبە دەسەڵاتدارەی کوردستان دەدەنەوە.
ئەگەر پارتی و یەکێتی بیان ویستایە ماددەی (١٤٠) جێبەجێ دەکرا، بەڵام لە ماوەی شانزە ساڵدا چ فشارێکیان خستە سەر حکومەتی عێراق تا ئەم ماددەیە جێبەجێ بکات؟!
بەڵام هەردوو لایان لەبەر بەرژەوەندیی حیزبییان نەک نەتەوەیی، نایان ویست کە ماددەی (١٤٠) جێبەجێ بکرێت. تا ئێستا بە جدی دوای جێبەجێکردنی ئەم ماددەیە نەکەوتوون.. تەنها لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا، بە بەدەستهێنانی دەنگەکان دروشمی بریقەداری (کەرکووک دڵی کوردستانە) و (کەرکووک قودسی کوردستانە) و (کەرکووک هێمای سوورمانە) و(سازشکردن لەسەر کەرکووک ناپاکییە)، ئەی کوا دڵ و قودستان؟؟ لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی (٢٠٠٥) دا، کە شێخ پێڕەی زەرد و سەوز بوو لە کەرکووک. دکتۆر مەحموود عوسمان وتی:"کەرکووک دڵە مێ.. قودسە مدسە.. گرنگ ئەوەیە کە لە دەستمان نەچێت" بە داخەوە کە کەرکووک و خانەقین و خورماتوو و دووبز و پردی و مەخموور و شەنگال و قەرەتەپە و جەلەولا و چەندین شارۆچکە و شوێنی تری باشووری کوردستانیان لەدست دادین.. وەکوو

بەرزەکی بانیش بۆی دەرچوون. وەک ئەوەی کە نە بایان بینیبێت نە باران.. ئێستا تەنانەت لە دووریشەوە، ناوی کەرکووک ناهێنن و ناوێرن بە قسە و لە راگەیاندنەکانیشیانەدا ئەو دروشمە بریقەدارانەیان دووبارە بکەنەوە.
دەپرسین لە دوای داگیرکردنی کەرکووکەوە، کام سەرکردە و کام دەسەڵاتداری باڵای حکومەت و حیزبە کوردستانییەکان سەردانی کەرکووکیان کرد؟! بە ناوێرن بچن بە کەرکووک؟ چەن لە رووبان دەت کە لە هەڵبژاردنەکاندا داوا بکەن دەنگیان پێبدەن؟ ماوەیەکی زۆرە کەرکووک بۆتە گرێ کوێرەی نێوان پارتی و یەکێتی، نەک لە پێناوی گەلانەوەی بە سەر کوردستان، بەڵکوو لە پێناوی سەپاندنی حیزبایەتییان. تا نەوتی کەرکووکیان دەدزی و دەفرۆشت، گەورەترین هێزی تایبەتییان لە دەوروبەری بیرە نەوتەکانی کەرکووک دامەزراند. کە نەوتی کەرکووکیان لە سەندنەوە. پاشکۆیان کرد و کەرووکیان بە گورگان خوارد..
ئەمە هەمیشە ڕەو و قارەمانێتی پێشمەرگە دەسەزکانمان لەبیرناکەین. کە کوردانە و مەردانە سنگیان کردن بە سوپەر و قەڵغان، سەرسەختانە بەرگریان لە کەرکووک کرد، بە سەدان ڕەی دڵێر و بەجەرگمان شەهید بوون.. گەر بەرگری و بەرخودانیی پێشمەرگە نەبوایە لە کەرکووک، داعش نەک هەر کەرکووک، بەڵکوو هەولێر و سلێمانی و دهۆکیشی داگیردەکرد.
لە ئێستادا پارتی و یەکێتی کەرکووکیان کردووە بە دووبەشەوە. لای زەربەی خەنجەری کوردستان ئاشکرایە، کە ئەوان حیزبایەتی دەکەن نەک کوردایەتی.. ئەگینا پێستی پارێزگاری کەرکووکیان نەدەکرد بە کەشە و بە گرێ کوێرەی نەوانیان، دوای دیان کەبوونەوە تا ئێستا ڕەکنەکەوتوون.. کەشەی کەرکووک لە کەشەیەکی نەتەوەییەوەیی
و کوردستانییەوە، لە کەشەی گەلانەوەی گەورەترین شاری داگیرکراوی کوردستان بە سەر کوردستان.. هێندە بچووکیان کردنەتەوە.. لە دانانی پارێزگارێکی کورد دا بچووکیان کردنەتەوە، پارێزگارێک کە تەشیەڵەس و ئەقەڵەگوەی کام لایان بێت.
پارێزگارێکی کورد لە کەرکووکێکی داگیرکراودا، لەژێر دەسەڵاتی عەسکەرتاری و حەشدی شیعی دا بێت و زەربەی بەڵوبڕەکان و پستە باڵاکان، لە لایەن کونە بەعسییە جبوریینکانەوە قورخ کرابن.. دەبێت پارێزگارێکی کورد چ دەسەڵاتێکی ببێت؟ چ بڕیار و فرمانێکی جێبەجێ بکرێت؟ هەر بە قەدەر (تۆها محەدین) ی جیگری سەرکەماری گەبەگەڵ سەدام حوسەن دەستی دەڕوات ! دەی باشە ئەمەش وەکوو کەرکووکییەک، پەمان خۆشە

کە پارێزگاری کەرکووک کورد بێت، گەر موقەبایەکیش بێت. ئەی لەسەر چی رێک ناکەون؟ ئایە لە پارێزگای کەرکووک دا کوردێکی دەسەز و کوردستان پەروەری لەهاتوو نییە کە شایەنی پێستی پارێزگاری کەرکووک بێت؟ با پارتی و یەکێتی و حیزبیش نەبێت؟ یان بە لای ئەوەوە ئەوەی حەپە زەرد و سەوزەکەی قووت نەدابێت بە کورد و بە دەسەزی نازانن؟ ئەوە لە چیدا رێککەوتوون تا لەسەر ئەم پێستەش رێکبکەون؟ ئەوە لە دوای چەندین کێبووونەوە و دانیشتن.. هاتنەوە سەر خاڵی سفر. چونکە بەوا و متمانەتان بە بەیارەکانی یەکتری نییە.. تەنها لەسەر ئەوە (رێکەوتوون کە رێکنەکەون) ئەوەی پارتی و یەکێتی هەکار و بەرپرسن لە باری ناسەقامگیری و لە دەڕاوکی و ترسی کەرکووکیەکان و لە چارەنووسی کەرکووک.
گەلان و پارتە ئیسلامیەکانی کورددستانیش، لە بردنی کەرکوک بەم دەردە و بەم رەژە
ناهەموارە، ئەوانیش خەتابارن و بەرپرسن و پشکیان هەیە، ئەگینا دوورپەرێزی و بەدەنگی و قسوقەپیان و هەڕەشەدەبژارد و هەڕەشەست و قسەی خەیان دەبوو. چونکە
کەرکووک کەشێکی نەتەوەییمانە، گەلانەوەی کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی ترمان بە سەر کوردستان، ئەرک و داوا و خواستی هەموو کوردەکە.
عەرەبەکانی کەرکووک بە سوننە و شیعەوە، بە کۆنە بەعسی و تازە بەعسیەکانەوە، یەک هەڕەست و یەک وتارن، هاوکار و هاوەان، لەسەر پرسی کەرکووک. هەروەها تورکمانەکانیش کە چەند پارتەکی سیاسییان هەیە ئەوانیش هاوەا و یەک هەڕەستن. ناکۆکیەکان و رەنکەوتنی ئەوییان قەستوونەتەوە.. لە دژی کورد لەگەڕ عەرەبەکاندا، راو هەڕەستیان یەکخستوون، دژایەتی کورد دەکەن لە کەرکووک.. راکان جبوری کە بە وەکالەت پارێزگاری کەرکووک، کە کۆنە بەعسیەکی شۆڤێنیی رەگەزپەرستە، بە ئۆپەڕەی دەسەڵات و توانایەکییەوە، دژایەتی کورد دەکات لە کەرکووک، بەگومان حکومەتی عەراقیشی لە پشتە و بە ئاگانین لە رەفتارەکانی لە دژی کورد.. خەریکە بارودۆخی کەرکووک بگەڕێتەوە بە سەردەمی رژەمی بەعس و لە کەرکووکدا تەنگ بە کورد هەڵبچنن.. بە شێوازێکی تریش دەژە بە بەعەرەبکردنی کەرکووک دەدەن و کورد لە کەرکووکی زێدی هەزاران ساڵەی باب و باپیرانیان دەربکەن و ماڵ لە خاوەن ماڵ حەرام بکەن.. دەست بە سەر زەوی و زاری کورد و تورکمان دا بگرن و لەسەر عەرەبە شیعە و سننە هاوردووەکان تاپۆیان بکەن.. ئەوەتا زیاتر لە پێنج سەد پارچە زەویی کورد و تورکمانیان بەسەر

حەشدی شیعی لە کەرکووک دا دابەش کردووە.
بە هاندان و کارئاسانیی راکان جبوریش، عەرەبەکانی حەویجە و ریاز بە تایبەتیش جبوریەکان دژی خانووی زیادەی لە کەرکووک دروست دەکەن و فەرمی خەراک و تەماری خەزانییان دەگەڵزنووە بە کەرکوک، راکان جبوری دیاوەت کەرکووک بکات بە جبورستان و دیموگرافیای کەرکووک لە بەرژەوەندیی زیادبوونی رژێی عەرەب لە کەرکووکدا بگەن و کورد و لە نەتەوەیەکی زرینووە بکەن بە کەمینەی کەرکووک.
تا ئێستا نە پارتی و نە یەکێتی هیچ هەوڵستێکی کرداریان نەبووە لە درژدان بە بەعەرەبکردنی کەرکووک و لەم ستەمانەی کە لە کورد لە کەرکووکدا دەکرێن.. نە لە نێو پەرلەمانی عەراقیشدا باسیان نەکردوون.. یادداشتێکی ناڕازایشیان نەداونەتە حکومەتی عەراق کە داوابکەن تەعریبی کەرکووک رابگرن و درژە بە بەیار و پیلانە گاوکانی سەردەمی رژمی بەعسی شۆڤێنیی رەگەزپەرستی عەرەبی نەدەن و رایان بگرن. سیاسەتی درژدان بە بەعەرەبکردنی کەرکووک لە لایەن دەسەڵاتدارانی شیعەوە، ئەوە راستییە دەگەیەنێت کە شیعەکانیش رەگەزپەرست و مەزهەبپەرستن.
نیاز و پیلانیان لە داگیرکردنی کەرکووک بە عەرەبکردن و بە شیعەکردنی کەرکووکە. درژە بە پرژەی رەگەزپەرستیی بەعسییەکانن دەدەن.. ئەمانیش هەڵگری قایرەسی رەگەزپەرستین.. ئەمەو گەمانیش لەوەدایە کە پارتی و یەکێتی گوڕاییەی تورکیا و ئێران بن و بە ویست ئەوان داوای گەڕانەوەی کەرکووک بە سەر کوردستان نەکەن. نەشوێرن بەبێ ئەوان پەنجە بنێنە ناو ئاو.. نەباکا دەسەڵات و بەرژەوەندییە حیزبییەکانیان بکەونە مەترسی و لە دەستیان بدەن و سە و تریان ئاشکرا ببن.

لە دوای (١٦ی/ ئۆکتۆبەری/ ٢٠١٧) وە، چەند جارێک دەسەڵاتدارانی حکومەت و ئەندامانی باڵا و سەرکردەی حیزبە کوردستانییەکان چوون بۆ بەغدا و لەگەڵ حکومەت و کاربەدەستانی عەراقدا دانیشتن، بەڵام هیچیان باسی داگیرکردنی کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستانیان نەکرد.. تەنیا لە پەناوی پەست و پاردا چوون و باوشیان بە داگیرکەرانی کەرکووک دا کرد و ئەملا و ئەولایانن ماچکردن.
ئەودوای قسە و بەیار و حوکمی مەژوو، بە ئەوەی خوننەرانی دەسەز بەجێدەهێم.

مـــرواری … محـمـد بـرزی

دایـــکـم بـــبـــیـــکی بـــوو
شـــوی هـر لـــ مـن دچـوو

ووم تـــکـانی ئـابـــوو
قـــژ خـــاوکـی کـابـــوو

هـمـوو بـ نـاو دگـــان
نـــاو وکـو بـبـ جـوان

بـــاوکـــم وتـی : فـــاتـــمـ
خـشـــ نـاوی نـنـکـمـ

دایـــکـم تـــزـ پـکـانـی
گـــایـن بـ نـاوی کـوردی

بـبـی جـوانـتـر لـ پـری
نـــاومـان لـــنـا مـــرواری

۲۰۱۹ / ۲ / ۲۵